

Razdoblje književnog realizma kao prostor začetka feminizma na primjerima ženskih književnih likova

Kiš, Adriana

Undergraduate thesis / Završni rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Academy of Arts and Culture in Osijek / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Akademija za umjetnost i kulturu u Osijeku**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:251:846853>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-26**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Academy of Arts and Culture in Osijek](#)

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
AKADEMIJA ZA UMJENOST I KULTURU U OSIJEKU
ODSJEK ZA KULTURU, MEDIJE I MENADŽMENT
SVEUČILIŠNI PREDDIPLOMSKI STUDIJ

ADRIANA KIŠ

**RAZDOBLJE KNJIŽEVNOG REALIZMA KAO
PROSTOR ZAČETKA FEMINIZMA NA
PRIMJERIMA ŽENSKIH KNJIŽEVNIH LIKOVA
ZAVRŠNI RAD**

Mentor:
Doc. dr. sc. Tatjana Ileš

Osijek, rujan 2022.

Sadržaj

1. UVOD	1
2.1. RUSKI REALIZAM.....	2
2.1.1. Lav Nikolajevič Tolstoj	3
2.2. FRANCUSKI REALIZAM	4
2.2.1. Gustave Flaubert	5
2.3. HRVATSKI REALIZAM	5
2.3.1. Ante Kovačić	7
3. TIPOVI ŽENSKIH LIKOVA U REALIZMU	8
3.1. KUĆNI ANĐEO - SVETICA	8
3.2. FEMME FRAGILE	9
3.3. FEMME FATALE.....	10
4. GOSPOĐA BOVARY – KUĆNI ANĐEO ILI FATALNA ŽENA?.....	12
a. Kućni anđeo.....	12
b. Fatalna žena.....	13
5. NAJFATALNIJA ŽENA U POVIJESTI - ANA KARENJINA	19
6. LAURA – ZLA GRADSKA DJEVOJKA.....	25
7. FEMINIZAM.....	29
7.1. Prvi val feminizma.....	30
7.2. Drugi val feminizma.....	30
7.3. Treći val feminizma.....	31
8. FEMINIZAM U KNJIŽEVNOSTI.....	32
9. ZAKLJUČAK	34
10. LITERATURA.....	37

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
AKADEMIJA ZA UMJETNOST I KULTURU U OSIJEKU

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja Adriana Kiš potvrđujem da je moj završni rad
diplomski/završni
pod naslovom Razdoblje književnog realizma kao prostor začetka feminizma na primjerima
ženskih književnih likova

te mentorstvom doc. dr. sc. Tatjane Ileš

rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio diplomskog rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranog rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga završnog/diplomskog rada nije iskorišten za bilo koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanove.

U Osijeku, 23. rujna 2022.

Potpis

SAŽETAK

U ovom će se završnom radu pokušati prikazati razdoblje književnoga realizma kao prostora začetka feminizma, na primjerima ženskih književnih likova. Odabrane su upravo najpoznatije fatalne žene europske i hrvatske književnosti: Emma Bovary iz romana „Gospođa Bovary“ G. Flauberta, Ana Karenjina iz istoimenoga romana L. N. Tolstoja i Laura G. iz romana A. Kovačića „U registraturi“. Ove predstavnice ženskih književnih likova iz francuskog, ruskog i hrvatskog realizma, prema tipologiji akademika Krešimira Nemeca, dijele se na anđeo u kući, *femme fragile* i *femme fatale*.

Gospođa Bovary predstavnica je francuskoga književnog realizma i nju se karakterizira kao tranziciju iz anđela u kući u fatalnu ženu. Ana Karenjina predstavnica je ruskog književnog realizma koja je okarakterizirana kao najfatalnija žena u svjetskoj književnoj povijesti. Kovačićeva Laura G. žrtva je svoje kobne sudbine koja ju pretvara u harambašu i ubojicu, možda i najfatalniju ženu u povijesti hrvatske književnosti.

Fatalne se žene opisuju kao demonske ljepotice koje se suprotstavljaju tradicionalnome patrijarhalnom načinu života, ugrožavaju vlastiti integritet zbog istinske sreće, svojom inteligencijom i pronicljivošću dolaze do zacrtanih ciljeva, ne stide se svoje seksualnosti i erotičnosti, no za sobom vuku breme sudbine na koju ne mogu same utjecati. Završavaju, u pravilu, kobno jer erupcijom emocija koje sadržavaju mržnju, nezasitnost, pohlepu i ludilo okončavaju svoje živote. Njihova su suprotnost *femme fragile*, no to je tip žene koju obilježava monotonost, statičnost i bojažljivost, njihov utjecaj na tijek radnje je neznatan. S druge strane, ženski likovi označeni kao *femme fatale*, upravo su pokretačice radnje, nositeljice zapleta i kreatorice raspleta.

Ključne riječi: *Ana Karenjina*, feminizam, *femme fatale*, *femme fragile*, *Gospođa Bovary*, *U registraturi*

ABSTRACT

In this final paper, an attempt will be made to present the period of literary realism as the beginning of feminism, using the examples of female literary characters. The most famous *femme fatales* of European and Croatian literature are - Emma Bovary from the novel *Mrs. Bovary* by G. Flaubert, Anna Karenina from the novel by L. N. Tolstoy and Laura G. by A. Kovačić *U registraturi*. These representatives of female literary characters from French, Russian and Croatian realism, according to the typology of academician Krešimir Nemeč, are divided in: angel in the house, *femme fragile* and *femme fatale*.

Mrs. Bovary is a representative of French literary realism and we characterize her as a transition from an angel in the house to a *femme fatale*. Anna Karenina is a representative of Russian literary realism, characterized as the most fatal woman in world literary history. Kovačić's Laura G. is a victim of her fatal fate, which turns her into a charlatan and a murderer, perhaps she is the most fatal woman in the history of Croatian literature.

Fatal women are described as demonic beauties who oppose the traditional patriarchal way of life, endanger their own integrity for the sake of true happiness, reach their goals with their intelligence and insight, are not ashamed of their sexuality and eroticism, but carry the burden of a fate that they cannot handle alone. As a rule, they end fatally because they end their lives with an eruption of emotions containing hatred, gluttony, greed and madness. They are the opposite of *femme fragile*, this is the type of woman characterized by monotony, static and timidity, their influence on the course of the plot is insignificant. On the other hand, the female characters designated as *femme fatale* are the initiators of the action, the bearers of the plot and the creators of the outcome.

Keywords: *Anna Karenina*, feminism, *femme fatale*, *femme fragile*, *Mrs. Bovary*, *U registraturi*

1. UVOD

U prvom dijelu ovog rada, prikazana su osnovna obilježja epohe realizma u europskoj književnosti, s naglaskom na ruski, francuski i hrvatski književni realizam. Sva tri književna realizma su se zasebno razvila dodirujući se u osnovnim karakteristikama konvencije. Ruski realizam analizira društvo te je njegova osnovna karakteristika socijalno-psihološki analizirati i oblikovati likove. Fokus autora, u razdoblju francuskoga realizma, bio je odmaknuti se od subjektivnog prikazivanja svijeta te pokušati poduprijeti razvitak kritičkoga stava prema društvu toga doba. Realizam u Hrvatskoj donekle je zakašnjeli ogranak europskoga književnog realizma koji u pravilu opisuje povijesno-političku situaciju u Hrvatskoj i proizlazi iz nacionalnoga socijalnog, kulturnog i literarnog konteksta.

Drugi se dio rada odnosi na analizu i interpretaciju izabranih primjera ženskih likova u europskoj i hrvatskoj književnosti. Najprije se prikazuje tipologija fatalnih žena, prema teorijskome promišljanju akademika Krešimira Nemeca, prema kojoj se prepoznaje tri osnovna tipa: kućnog anđela ili svetica, *femme fragile* i *femme fatale*. Kao primjeri iz romana, izabrani su Emma Bovary iz romana *Gospođa Bovary* G. Flauberta, Ana Karenjina iz istoimenog romana L. N. Tolstoja i Laura G. iz Kovačićeva romana *U registraturi*.

U trećem dijelu rada prikazuje se kratak presjek razvoja feminizma koji je podijeljen u prvi, drugi i treći val. Feminizam je definiran kao pokret koji se zalaže za ravnopravnost žena u društvu. Prvi val je već nastao u 18. stoljeću te je odmah označio žensku borbu za pravo glasa, a drugi je nastao u 20. stoljeću zalaganjem za jednakost i ravnopravnost, dok je treći nastao osamdesetih i devedesetih godina istoga stoljeća i odnosi se na dekonstrukciju patrijarhalne hijerarhije i društva u cjelini stavljajući u fokus rodnu slobodu i fluidnost.

Književnost 19. stoljeća bila je uvelike opčinjena fatalnim ženama koje su hrabro istupale iz dosade svakodnevnoga života boreći se za svoje ideale i želje. Iako su bile fatalne, upravo su najfatalnije bile same za sebe jer su završavale tragično na ovaj ili onaj način. Također, zajedno s likovima fatalnih žena, postoje primjeri i onih pasivnih koje nose obilježja tradicionalnih žena s visoko moralnim idealima, ali neslobodnih i nedovoljno proaktivnih.

U zaključku ćemo pokušati donijeti sintezu te potvrditi upravo razdoblje književnoga realizma kao prostora začetka feminizma, a na primjerima odabranih ženskih književnih likova.

2. REALIZAM U EUROPSKOJ KNJIŽEVNOSTI

Realizam se kao umjetnički pravac u književnosti pojavljuje početkom 19. stoljeća. Naziv realizam potječe od latinskoga jezika, *res* – stvar i *realis* – stvaran. (Solar, 2003: 222) U realizmu se nastoji prikazati stvarnost što vjernije i što objektivnije, ne zanosi se maštanjem, idealima i onim neostvarivim. Nastoji čitateljima prenijeti stvarnost onakvu kakva ona zaista jest, no problem je najčešće u tome što svaki čitatelj stvarnost doživljava na drugačiji način.

2.1. RUSKI REALIZAM

Iako je realizam započeo još u djelima pisaca koji se ubrajaju pod romantičare, realizam u ruskoj književnosti započinje četrdesetih godina 19. stoljeća. Upravo je takav začetnik ruskog realizma, Nikolaj Vasiljevič Gogolj sa svojom novelom „Kabanica“. Novele su postupno prelazile i gradile se u romane koji su oblikovali građu iz svakodnevnog ruske zbilje. Ruski pisci i polaznici prirodne škole fokusirali su se na prijenos svakidašnjeg života, ponajprije velikih ruskih gradova (Petrograda i Moskve), ali i seoskih dijelova Rusije. Prenosili su životne priče gradskih ulica i njegovih stanovnika, kako iz viših, tako i iz nižih društvenih slojeva, ali i seoske stvarnosti. Visarion Grigorjevič Bjelinski začetnik je razvijanja prirodne škole i promicatelj novih ideja tadašnje filozofije. On je došao do zaključka: „...da je književnost izrazio društvena pojava pa je književnik predstavnik društva, vremena i čovječanstva.“ (Bjelinski prema Flaker, 1975: 303) Stoga, od pisaca je zahtijevao da se vežu uz životnu zbilju i stvarnost da bi se stavili u službu društvenoga napretka. Funkcija realizma je analizirati društvo. Tako se u mnogim ruskim realističkim romanima nailazi na socijalno-psihološki oblikovane i društveno reprezentativne likove. Pisци otkrivaju njihovu psihološku analizu kroz mnoge dijaloge, monologe, učinjene dobre, ali i loše stvari, kroz nemile događaje koji im se dogode. Psihološkom analizom lika se zapravo nailazi na psihološku analizu društva kao cjeline jer se kroz interakcije likova razotkriva bit društvenih odnosa. Ruski je realizam potakao mnoge ruske ideologije u 19. stoljeću zbog vrlo surovog tadašnjeg načina života, za vrijeme autokratizma cara Nikolaja I. Za sobom je realizam u ruskoj književnosti povukao i filozofsku, ekonomsku i političku misao. Realizam je za sobom poveo i put u napredak ruskog stanovništva, dakako kako za koga jer su taj „napredak“ osjetili i viša

društvena elita. Ruski realizam vrlo je važan za cijelu Rusiju uopće jer su svojim djelima pisci zapisali i dobar dio ruske povijesti.

Ruski realizam se razvijao u trima značajnijim fazama. Prva faza naziva se *rani realizam* i predstavljala ju je naturalna škola koja je izbacivala oglede i novele koji su naznačivali zbilju u pripovijestima i romanima koji su sadržavali romantičarske simbole. Drugu fazu koja je nazvana *razvijeni realizam*, odlikuje roman karaktera gdje svoj najreprezentativniji oblik zauzima djelo Fjodora Mihajloviča Dostojevskog „Zločin i kazna“. Treća faza i ona posljednja, kojoj su predstavnici Fjodor Mihajlovič Dostojevski i Lav Nikolaj Tolstoj sa svojim djelima „Rat i mir“ i „Braća Karamazovi“, predstavljaju unutrašnje monologe lika i njihovu ideologiju. Takvi su romani preteče modernih romana.

2.1.1. Lav Nikolajevič Tolstoj

Lav Nikolajevič Tolstoj rođen je u mjestu Jasna Poljana, u pokrajini Tula, 9. rujna (28. kolovoza po julijanskom kalendaru) 1828. godine u plemićkoj obitelji, kao četvrto od petero djece. Rano je ostao bez svojih roditelja te su ga odgajali rođaci. (Biografija.org)

Tolstoj je u životu imao puno poroka od kojih su najupečatljiviji: žene, alkohol i kocka. U životu, zahvaljujući svojem plemićkom podrijetlu, dobivao je gotovo sve. Živeći razvratan i buran život, nekoliko puta odlučivao se na ženidbu, no nijedna mu se nije činila kao dovoljno dobra. Za žene je smatrao da su one krivac njegova razvratna života i teške sudbine, no nikako se nije mogao maknuti od njih i uvijek im se vraćao. Naposljetku, oženio se za Sofiju, srednju od tri kćeri svoje poznanice. (Biografija.org)

No, nije samo Tolstojev status grofa i buran način života obilježio njega kao čovjeka. Iza njega su ostala mnoga književna djela koja su temelji ruskoga realizma. Vrhunac književnosti ruskoga realizma predstavila su upravo neka od njegovih svjetski poznatih djela od kojih Solar (1999.) kao najpoznatije navodi: „Ana Karenjina“ (*Anna Karenina*), „Rat i mir“ (*Vojna i mir*) i „Uskrsnuće“ (*Voskresenie*). Iako je živio razvratno većinu svog života, Tolstoj se zalagao za mir i nenasilje. Često je razmišljao o životu, prolaznosti i smrti. Ostao je vjeran načelu povratka prirodi i divljenju neiskvarenom prirodnom čovjeku. Svojim umjetničkim djelima nastojao je spoznati svijet oko sebe, no ne samo svijet nego i samoga sebe, stoga se u njegovim djelima pronalazemnoga moralna i etička načela. Moralna i etička načela koje je nasadiavao u svojim djelima pronalaze se u likovima, kao što je Nehljudov koji traga za istinom. U Ani Karenjinovoj, prepoznaje se u liku Levina. Tolstoj se za života brinuo i o

socijalnim brigama, to jest o odnosu vlastele i seljaštva, naime on je smatrao da je plemstvo nanijelo mnogo boli seljačkom stanovništvu.

Bio je poznat među seljacima u Jasnoj Poljani, predavao je u školi i izdavao štivo. Volio je ljude i svojim djelima često im je prilazio sa psihološkog stajališta u pokušaju shvaćanja sebe. Svoj veoma buran, ali djelom bogat život je završio 7. studenoga 1910. godine na željezničkoj stanici u mjestu Astapovo. (Solar, 1999: 245) Presudila mu je teška upala pluća.

2.2. FRANCUSKI REALIZAM

O francuskom realizmu se govori od otprilike 1830-ih godina, a kao književni pravac donio je nove značajke kulturnoga, ali i društvenoga razvoja zemlje uopće. Slaming (1999.) navodi da se realizam razvio odmah poslije romantizma fokusirajući se na točnost podataka, bilo u znanstvenom ili književnom pogledu, njegov je zahtjev bio maknuti se od subjektivnog i pristranog prikazivanja svijeta. S obzirom da je donio nove značajke za društvo, vrlo je popularan bio upravo kritički realizam kojim su realistički pisci ujedinili opće razumijevanje umjetnosti kojem je cilj prikazati procese koji se pojavljuju u društvu stavljajući kritički stav prema buržoazijskom društvu toga vremena. (Britannica.com) Edmond Duranty, suosnivač mjesečnika „LeRéalisme“ (1856.), podržavao je stajalište da bi romani trebali biti napisani jednostavnim stilom o običnim životima ljudi srednje ili radničke klase, ali je inzistirao na tome da bi glavni cilj realista trebao biti služenje društvenoj svrsi. (Britannica.com)

Iako je realizam u Francuskoj u svojim počecima bio neprihvaćen, ponajprije zbog kritike buržoazijskoga društva i kritike društva u cjelini, iz njega su proizašli mnogi svjetski poznati pisci koji se nisu libili osude tadašnje vladavine. Najpoznatiji pisac francuskoga realizma bio je Honoré de Balzac koji je bio začetnik realizma na cijelome europskome području. Balzac je u svojim djelima imao i primjese romantizma zbog divljih i strastvenih zapleta, no on uspijeva dodati i realističku notu svojim djelima kada surovo i dokumentaristički studira društvo. Svoje je likove stvarao iz ljudi koje je susretao u svakodnevnom životu i tako ih je kritički oblikovao gledajući na njih sa filozofske i sociološke znanosti. (Slaming, 1999: 211) Njegovo je najpoznatije djelo „Čiča Goriot“ koje se smatra njegovim prvim realističkim djelom.

2.2.1. Gustave Flaubert

Gustave Flaubert rođen je u Rouenu 12. prosinca 1821. godine. Vodio je buran život s mnogim erotskim skandalima, no nikada nije osnovao vlastitu obitelj. Svoj je književni put započeo vrlo mlad i takav je vrlo ozbiljno shvatio svoj put. Bio je perfekcionista u stvaranju svojih djela pa se fokusirao, ne samo na radnju, nego je težio tomu da i njegove rečenice budu savršene: bez ponavljanja riječi koristeći glagole da bi se održala ritmičnost radnje. Njegovo je najpoznatije, ali i najkontroverznije i najšokantnije djelo upravo *Gospođa Bovary*. Osobina kontroverznosti koja je pripisana tom djelu, za sobom je povukla i sudski spor zbog radnje romana koja u to vrijeme nije bila prihvaćena, no Flaubert je vrlo brzo bio oslobođen daljnje suđenja. Suđenje se u konačnici pokazalo snažnim marketinškim odjekom spram knjige, iako Flaubert nije bio zadovoljan takvim vidom promidžbe njegova djela. Ono što Flauberta čini posebnim u stvaranju njegovih djela je upravo primjesa romantizma koji, prikriven značajkama realizma i dalje izbija na površinu gledajući likove koji doživljavaju svijet vrlo romantičarski u potrazi za savršenom ljubavlju koja na kraju tragično završava. U djelima se vidi Flaubertov dvojni karakter, kako je i sam izjavio: „Vjeruju da sam zaljubljen u stvarnost, a zapravo je ja mrzim; iz mržnje prema realizmu počeo sam pisati roman.“ (Flaubert, 2017: 417)

Gustave Flaubert najutjecajniji je francuski romanopisac, no ne samo francuski, već i svjetski. Svoj je život podredio književnom stvaranju pa su proizašla najpoznatije djela „Sentimentalni odgoj“ i već spomenuta, „Gospođa Bovary. „Bovarizam“ je pojam koji se i dan danas koristi, a označuje nezadovoljnu stanje mladih ženskih osoba i težnja za nečim nedostižnim. (Hrvatski jezični portal) Umire 8. svibnja 1880. godine.

2.3. HRVATSKI REALIZAM

Realizam je u hrvatsku književnost ušao nešto kasnije, godine 1881., smrću Augusta Šenoae koji se i sam zalagao za uvođenjem realizma na našem području. No, dolazak realizma na hrvatsko područje nije označio veliku promjenu u samoj strukturi i načinu pisanja, već se smrću Šenoae „rađaju“ novi pisci koji ubrzavaju i dovršavaju proces koji je započeo još pedesetih godina. (Šicel, 2005: 142) Pisci koji su obilježili hrvatski realizam: Eugen Kumičić, Josip Kozarac, Ante Kovačić, Vjenceslav Novak i Silvije Strahimir Kranjčević. Hrvatski je realizam, osim što je vrlo važan za povijest hrvatske književnosti, također važan i za povijest Hrvatske općenito, obzirom da se ovo književno-povijesno razdoblje razvijalo kada situacija u

tadašnjoj državi nije bila nimalo zavidna. Veliki je utjecaj mađarizacije prodirao u političku, ali i društvenu sferu, dok već teškoj političkoj situaciji doprinosi i teška gospodarska situacija koja građane tjera u potragu za boljim sutra. Događaju se velike migracije naroda u „obećane zemlje“, ponajviše u Ameriku kao zemlju s velikim potencijalom za rastom i razvojem obitelji koje su bile primorane napustiti svoje domove. I sama je književnost zbog teške situacije bila potisnuta pa se u članku koji izlazi u časopisu „Vienac“ navodi: “Kao u svemu, tako i književnost bijaše kod nas Hrvata god. 1879. neplodna...” (Šicel, 2005: 32)

Kritički realizam koji je djelovao 1880-ih godina upravo opisuje povijesno-političku situaciju. Iako se hrvatsko razdoblje realizma razlikuje u mnogočemu od svjetskoga, Slamming (1999.) navodi da je hrvatski realizam crpio svoju inspiraciju iz, ponajviše francuskoga, a zatim iz ruskoga i njemačkoga realizma. No, ono po čemu se hrvatski realizam uvelike razlikuje od ostatka europskog realizma je upravo njegova povezanost s domaćom socijalnom, kulturnom i literarnom situacijom. Posebnosti su u naglašenoj romantičnoj i idealističnoj komponenti, nacionalnoj funkcionalnosti književnosti, regionalizmu i interferiranju s naturalizmom. (Nemec, 1995: 141) Romani koji su nastajali ne odriču se moralizma i idealizma, stoga je teško zaključiti postoji li uopće pravi hrvatski realistički roman obzirom na temelje koje je postavio europski realizam.

Akademik Krešimir Nemec u svojoj knjizi „Povijest hrvatskog romana“ navodi da se temelji hrvatskog realizma pronalaze tek u kasnijim djelima koja se odmiču od idealizacije i približavaju se realnosti. Pišu se romani svakodnevnoga života na domaćem jeziku uključujući socijalne teme: sukob sela i grada, propast aristokracije, školovanje seoske djece i pronalazak inteligencije u seljačkome narodu. Kumičić u svojem djelu „Jelkin bosiljak“ daje tri pravila kod stvaranja djela u vrijeme realizma. Prvo je pravilo namijenjeno stvaranju lika, kako on navodi uvjerljivosti karaktera. Likovi moraju biti uvjerljivi i osjetljivi, mora se osjetiti njihovo „krv i meso“ prilikom čitanja djela. Drugo je pravilo fokusirano na tendencioznosti dajući piscima misao da se ne odmiču od samoga umjetničkoga djela i da prate umjetničke zakone. Treće je pravilo, navodi Nemec (1995.) upravo u samoj realističnosti djela. Iako hrvatski realizam nije dugo potrajao, iza sebe je ostavio velika djela koja su i dan danas poznata i vrlo rado čitana zbog samoga bogatstva hrvatske povijesti, upravo najpoznatija djela hrvatskog realizma su: „U registraturi“ (1888.) A. Kovačića, „Mrtvi kapitali“ (1889.) J. Kozarca, „Začudeni svatovi“ (1883.) E. Kumičića, „Posljednji Stipančići“ (1889.) V. Novaka. Sama bogatost hrvatskog realizma i pisaca koji su u tom vremenu stvarali, doveli su do toga da se upravo razdoblje hrvatskoga realizma naziva još i *Zlatnim dobom hrvatskog romana*.

2.3.1. Ante Kovačić

Antun Kovačić, poznatiji kao Ante Kovačić, hrvatski je romanopisac iz razdoblja realizma. Rođen je 6. lipnja 1854. godine u Hrvatskome zagorju, Marija Gorica. Djetinjstvo je proveo u rodnome selu vodeći siromašan život koji ga kasnije odvodi na školovanje u zagrebačko sjemenište da bi završio studij prava. Kao student, počeo se baviti pisanjem te je njegovo djelo „Baruničina ljubav“ objavljeno u časopisu „Vienac“. Antun Kovačić. Uz pisanje, bavio se politikom. Bio je član Stranke prava koja se zalagala za samostalnost Hrvatske tadašnjega vremena. U Kovačićevim djelima ima se prilike saznati i o njegovom životu. Volio je svoje Hrvatsko zagorje koje je ukrijepio u svoja djela, osvrtao se na tadašnje stanje u državi te, ono najzanimljivije u njegovom stvaranju, upravo je prikaz fatalnih žena. Kovačić je u svojim djelima ženske likove prikazivao vrlo romantičarski i pomalo vanzemaljski gdje se uočava njegov odmak od realizma. Šicel o Kovačićevom stvaranju navodi: „Jednom riječi: doživljavajući svijet kao biblijski Babilon. Kovačić kroz čitav svoj život nosi u sebi prokletstvo konflikta spomenutih svojih povremenskih snova: djetinjstva, idile sela, majke kao simbola idealne žene te vulkanskih doživljaja ljubavi sa stvarnošću koju fatalistički podnosi kao udes, beznade i kojeg nema izlaza: samo magla, prah i slutnja ognjene smrti.“ (Šicel, 2005: 152-153)

Osim što je pisao, Kovačić je radio kao odvjetnički koncipijent u Karlovcu gdje se susretao sa svim slojevima tadašnjega društva. Njegova djela sadržavaju političku i socijalno – društvenu notu često ukomponirajući u svoja djela odnos sela i grada, prikazujući život na selu kao idiličan, dok život u gradu kao tmuran i odbojan. U djelima, svoje poglede i misli na tadašnje društvo iskazuje sarkazmom i ironijom. Šicel navodi: „Jer Kovačić je tipični primjer talentiranog izvanserijskog hrvatskog pisca koji je doslovno izgorio u učmaloj maloju, malograđanskoj našoj sredini...“ (2005: 167) Pretpostavlja se da je Ante Kovačić doživio živčani slom koji je rezultirao upalom pluća od koje na koncu i umire 1889. Iza njega su ostala mnoga popularna djela, a najpopularnije je upravo „U registraturi“ koje se smatra jednim od najvećih hrvatskih romana. Cijela fantastičnost njegova stvaranja može se potkrijepiti sljedećim citatom: „No možda je to bio i jedini mogući залог njegove umjetnosti: upravo to mutno, erotsko, tajnovito i vulkansko u njemu.“ (Šicel, 2005: 167)

3. TIPOVI ŽENSKIH LIKOVA U REALIZMU

Akademik Krešimir Nemeć u svojemu radu „Slika žene u hrvatskoj književnosti 19. stoljeća“ navodi da su ženske likove u hrvatskoj književnosti stvarali muškarci ukazujući na važnost žene u društvenoj i kulturnoj obnovi naroda. Nemeć je arhetipove žena podijelio u tri kategorije: kućni anđeo – svetica, *femme fragile* i *femme fatale* po uzoru na prijašnje arhetipove žena u različitim književnim razdobljima. Kategoriziranje navedenih tipova žena uvelike je prepoznatljivo za razdoblje europskoga realizma, no ni hrvatski realizam ne zaostaje. U ovome radu upravo je odabrana podjela Krešimira Nemeća koji je vrlo detaljno detektirao osnovne karakteristike tipova ženskih likova u romanima realizma, a koje će u daljnjem radu biti detaljnije objašnjene i u konačnici prikazane na primjerima odabranih predstavnica.

3.1. KUĆNI ANĐEO - SVETICA

Kako i sam naziv kaže, ženski se likovi u ovom tipu uspoređuju s anđelima – prema svojoj gotovo svetosti, netjelesnosti, produhovljenosti. Kućni je anđeo zapravo idealiziran produkt muške fantazije uz koje se vežu svi moralni kodeksi: nevinost, čistoća, dobrota, nježnost, skromnost, vjernost, stidljivost. Obilježja kućnoga anđela pronalaze se već u likovima Beatrice¹ i Laure². Ovaj je tip, također, vrlo popularan i u biblijskim tekstovima koji veličaju žensku čednost i pokoru nad snažnijim, muškarcima. Akademik Nemeć (2003) navodi da se na žene sveticae uvijek gledalo kao iznimno lijepe žene koje žive u skladu s kršćanskim moralnim načelima. U književnosti se pojavljuju najviše u muškoj fantaziji postizanja savršenosti, netaknutosti i čistoće. Iako se ovakav tip žene uspoređuju s anđelima, njihova sudbina nije anđeoska. Kroz mnoge romane pronalaze se anđeoske žene koje za sobom vuku okove teške sudbine. Upravo u tim teškim situacijama isijavaju crte njihova blagoga karaktera. Nemeć (2003) ih okarakterizira kao žene – žrtve koje se bore u obrani svoje časti i dostojanstva.

Lik kućnoga anđela povezuje se s bijelom bojom. Stoga su mnoge žene ovakvoga karaktera na slikama prikazane u bjelini da bi dodatno pokazale svoju čednost i mirnoću. Kako Nemeć

¹ Ženski lik iz Danteove Božanstvene komedije. Simbolizira moralnu savršenost žene.

² Petrarkina je muza kojoj je posvetio mnogobrojne sonete.

kaže: „Likovima kućnih anđela i progonjene nevinosti nedostaje živosti: oni su čistoća bez života, dobro koje odbija.“ (Nemec, 2003: 102)

3.2. FEMME FRAGILE

Femme fragile modernija je verzija kućnoga anđela. Karakteriziraju je krkhost, nježnost, umornost, produhovljenost, aristokracija, boležljivost, potisnuta seksualnost, živčano rastrojstvo, udaljenost od stvarnoga života... U romanima, njezin lik se ne gradi s jačinom, ona je tu da bi estetski popunila priču jer je lišena dubljih psiholoških karakterizacija. Ovakav je lik popularan u esteticizmu i romantizmu. Možemo reći kako je *femme fragile* totalna suprotnost buntovnoj i strastvenoj *femme fatale*, a ostale karakteristike u književnim djelima prema kojima se prepoznaje *femme fragile* su sljedeće:

- a) Jedno od glavnih obilježja *femme fragile* je upravo njezina krkhost i fizički nalik na djevojčicu u razvoju, često se povezuje s bijelom bojom stoga u opisu likova često imamo prilike čitati opis njihove bijele kože ili čak usporedbe njihova tena sa svilom.
- b) Likovi su boležljivi. Najčešće su oboljele od sušice³, no povezanost s bolešću autori smatraju pozitivnom jer sama bolest produhovljuje lika. (Nemec, 2003: 106)
- c) Ona potječe najčešće iz aristokratske obitelji koja je osuđena na propast ili je novčano dobro potkrijepljena, no ona može i živjeti po aristokratskim načelima, iako nije iz toga kruga.
- d) Često je povezana sa cvijećem (ružom, ljiljanom i narcisom) koji simboliziraju cvat njezine ljepote, ali nažalost i sušenje kao motiv prolaznosti njezina života.
- e) Seksualno je potisnuta jer ona ne ljubi strastveno kao fatalna žena. Ona potiskuje svoje nagone, ona voli, ali ne ljubi. Seksualna potisnutost žena u muškarcima budi veći osjećaj privlačnosti jer im naglašava notu nevinosti i čednosti.

³ Tuberkuloza, zarazna bolest kojom obolijevaju pluća. U mnogim je slučajevima i smrtonosna.

3.3. FEMME FATALE

Femme fatale naziv je za fatalnu ženu. Fatalne su žene djelom svjetske povijesti književnosti od samih početaka, stoga se fatalne žene pronalaze u Bibliji (*Lilith*⁴), u grčkoj mitologiji (*Meduza*⁵ i *Kirka*⁶), u Egiptu (*Kleopatra*⁷), ali i mnogim drugim književnostima.

Fatalne su žene tako oblikovale dio povijesti književnosti od najranijega vremena, no pojam *femme fatale* javlja se u 19. stoljeću kada se romantizam proširio na europsko područje. Razlog zašto su fatalne žene bile popularne u romantizmu proizlazi iz samih simbola romantizma: užas i bol kao izvor strasti, zadovoljstva, ljepote pa čak i ljubavi. „Romantizam je tematizirao neodvojivost patnje i zadovoljstva te razvio pravi kult pale ljepote“ (Nemec, 2003: 102) Ono što je najfatalnije u takvim likovima jest upravo njihova đavolska ljepota skoro pa nedodirljiva, ali veoma poželjna i hipnotizirajuća. S obzirom da fatalne žene ne karakterizira samo njihova ljepota, Nemec navodi i ostale posebnosti fatalnih žena:

- 1) Uz njihovu demonsku i hipnotizirajuću ljepotu, lik fatalne žene mora povezati i zanimljiva duhovna svojstva. Njihova inteligencija, proračunatost, duhovitost, intelektualnost, oštrina uma, dominacija okolinom, samosvijest, manipulativnost, erotičnost, neustrašivost i žudnja su karakteristike kojima one vješto vladaju i još bolje iskorištavaju kako bi ostvarile sve svoje želje, ponajviše od muškog roda.
- 2) U lik je fatalne žene utkan i erotski nagon muškarca. One se ne stide svoje seksualne energije i erotičnosti, naprotiv one uživaju u tome. One su razvratne, nemoralne, bludne, pohotne, nezasitne...
- 3) U prikazivanju njihove ljepote često se koriste usporedbe upravo s demonskim bićima. Često se uspoređuju sa zmijama, vješticama i vampirima te se nazivaju i samim sotoninim učenicama.
- 4) U njihov se karakter ubrajaju i iracionalni svojstva kojih se ni same ne mogu riješiti. Upravo su to: smrt, nesreća, propast, ludilo, mazohizam i sadizam, samoubojstvo... Kako su, nažalost, i mnoge od njih na koncu i završile.
- 5) Fatalne se žene prikazuju i kao lualice, tj. bjegunci tradicionalnoga načina života. One nisu stvorene kako bi služile patrijarhalan način života. Nisu sposobne za obitelj, kuću i djecu. One to same odbijaju osjećajući da su stvorene za nešto više, a to više je

⁴ Prva Adamova žena, željela je biti ravnopravna s Adamom u raj.

⁵ Iz grčke mitologije, čudovišna žena sa zmijama na glavi koja je ljude pretvarala u kamen.

⁶ Iz grčke mitologije, nimfa, čarobnica je koja probražava svoje neprijatelje u životinje ili stvari te su oni osuđeni na ostajanje na njezinom otoku

⁷ Najpoznatija svjetska vladarica, vladala u Egiptom, također se smatra najpoznatijom zavodnicom i pojmom ljepote sve do današnjih vremena.

upravo ravnopravnost i netradicionalan način života. Željne su ostvariti sebe i žude živjeti život kojim će moći osjetiti svijet. U tom bijegu od tradicionalnoga života one sa sobom nose tugu, bijes, mržnju i želju za osvetom. (Nemec, 2003: 102 – 104)

Uzimajući u obzir njihov izgled i karakter, upravo su mnoga realistička djela nastala upravo u bitnosti lika fatalne žene u kreiranju narativa priče. Stoga, gledajući na romane, one mogu biti:

- a) Lik koji se pojavljuje i čini zaplet priče upropaštavajući sreću dvoje sretno zaljubljenih likova („U registraturi“⁸)
- b) Fatalna se žena prikazuje i kao glavni lik priče koja svojim postupcima nameće zaplet („Gospođa Bovary“⁹)
- c) Kao sam rasplet priče gdje lik fatalne žene iracionalno postupa kao žrtva vlastitih intriga („Ana Karenjina“¹⁰)

Gledajući na demonizirane ljepotice koje su prvo ušle u povijest, a zatim odmah i u književnost, one se nisu zaustavile. I danas, mnogi su filmovi i serije ekranizirali lik fatalne žene. Dvadesetih godina prošloga stoljeća, u Hollywood je uveden pojam *Vamp*. Shvaćanje ženske fatalnosti se i nije s vremenom puno promijenio. Danas su one ekranizirane kao predivne zavodnice skladnoga tijela i proporcionalnoga lica. Uspoređujući ih i dalje sa sotonskim stvorenjima, često se prikazuju kao žene vitke građe s dugim nogama, skladnih proporcija, naglašenim oblinama, tamnom dugom kosom, magičnim očima (pomalo mačkastim) iz kojih iskri njihova erotičnost. Često ih se povezuje s crnom i crvenom bojom i stilom odijevanja koji je pun kožnih odjevnih komada i visokih potpetica.

Fatalne žene i dalje žive, ne samo u književnosti i filmu, one su dio svakodnevnoga ljudskog života, naravno ne toliko slikovite. Svaka žena ima neku svoju energiju i karizmu po kojoj je prepoznata, a upravo su fatalne žene najprepoznatljivije među muškom populacijom. Koliko su zastrašujuće, upravo su toliko i privlačne. Odbijajući tradicionalne vrijednosti i bježeći od lažne moralnosti, prikazujući sebe u svojim najgorim izdanjima, upravo su one dale temelje feminizma i ohrabrile ostale žene na promjenu.

⁸ Lik fatalne žene Laure okončava vjenčanje između Ivica i Anice. Laura ubija Anicu.

⁹ Lik fatalne žene Emme se zaljubljuje u Rodolpheu i Leona.

¹⁰ Lik fatalne žene Ane tragično završava samoubojstvom.

4. GOSPOĐA BOVARY – KUĆNI ANĐEO ILI FATALNA ŽENA?

„Gospođa Bovary“ roman je francuskoga književnika Gustavea Flauberta. Roman je izdan 1857. godine, a prije toga je izdavan u dijelovima. Za sobom je povukao mnoge kontroverze pa i samo suđenje zbog povrede javnoga morala i samih religijskih načela (veličanje brakorazvoda, samoubojstvo, preljub, erotičnost...). Roman je oslobođen svih optužbi koje su mu bile nametnute, a obzirom da je vijest o suđenju brzo odjeknula, tako je interes za romanom postao sve veći pa se slobodno može reći da je suđenje bio dobar marketing samome romanu. Naravno, ovakav se vid marketinga Flaubertu nije svidio. Roman je na kraju bio razdužen svih optužbi koje su mu bile nametnute, s obzirom da je Flaubert na kraju romana ipak kaznio gospođu Bovary. (Flaubert, 2017: 450)

Kao što je navedeno, realizam je književno-povijesni pravac u kojem se pisac fokusira na stvaranje kompleksnoga lika, stoga se kaže da je Gospođa Bovary, jednim dijelom i psihološki roman ili roman lika, s obzirom da je glavni lik stvaratelj radnje, ponajviše zapleta. Gospođu Bovary se u romanu upoznaje od njezinih djevojačkih dana u samostanu pa sve do trenutka kada se udaje i ostvaruje kao majka, no zaplet priče završava njezinim samoubojstvom. Kao što je u teorijskom djelu rada navedeno, Nemeč je podijelio tipove žena u književnosti 19. stoljeća na anđela u kući, *femme fatale* i *femme fragile*. U čemu je posebnost gospođe Emme i zašto se ona od anđela u kući pretvorila u fatalnu ženu objašnjeno, bit će u nastavku.

a. Kućni anđeo

U početku romana, Emma se karakterizira kao anđeo u kući jer se upoznaje njezin dotadašnji način života. Emmu se prvi put upoznaje kada je njezin muž, Charles, došao pomoći njezinom ocu u izlječenju slomljene noge. Emma je prikazana kao vrlo lijepa djevojka koja je dobro školovana i zna voditi kućanstvo.

„Sva ljepota bijaše joj u očima: te oči, iako smeđe, činile su se crnim zbog trepavica, a gledale su u vas otvoreno, s bezazlenom smjelošću.“ (31)

„... i dozna da gospođica Rouault – odgojena u samostanu, kod uršulinki – dobila, što ona kažu dobro obrazovanje, pa zna plesati, poznaje zemljopis, umije crtati, vesti i svirati glasovir.“ (34)

Charles opčinjen njezinom ljepotom i dobrim manirima, uvidi u njoj njegovu novu ženu. Odlučio je pitati Emmine oca za ruku. Svadba se ubrzo dogodila i Emma je postala Gospođa Bovary. Charles je osjećao da mu se napokon u životu osmjehnula sreća jer pored sebe ima lijepu i mladu ženu. U njoj je vidio svu sreću i svu bit njegova postojanja. Ljubio ju je toliko da se nekada pribojavao da ju ne ljubi dovoljno.

„Charles je, dakle, bio sretan, bez ijedne brige pod kapom nebeskom.“ (Flaubert, 2017:48)

„Objed u dvoje, večernja šetnja glavnom cestom, pokret njezine ruke u kosi, pogled na njezin slamnati šešir okvačen o prozorsku kvaku i još štošta drugo u čemu Charles nikad nije slutio naslade – od toga se sastojala sva njegova sreća.“ (48 – 49)

„Ali sada, za cijeli život ima tu lijepu ženu koju obožava.“ (50)

Emma je, za vrijeme svojih djevojačkih dana bila poslana u samostan da bi se tamo školovala. Bila je mirna djevojka uzorna ponašanja. Priviknula se na samostanski način života koji je zahtijevao znanje, upornost, odlaženje na mise, čitanje i pjevanje crkvenih misa. Emma je voljela svoj život u samostanu jer joj je on bio bijeg od dosadnoga sela. U samostanu je došla do ljubavnih romana u kojima je čitala o strastvenim i burnim ljubavima pa joj se život u samostanu počeo činiti dosadnim.

„... dobro je znala katekizam i uvijek prva odgovarala na teška pitanja gospodina župnika.“ (Flaubert, 2017:51)

„Nastojala je, za pokoru, postiti cio dan; razbijala glavu smišljajući na što bi se mogla zavjetovati.“ (51)

„Kada bi se pošla ispovjediti, izmišljala je sitne grijeha ne bi li što dulje ostala ondje na koljenima, u polumraku, sklopljenih ruku...“ (51)

b. Fatalna žena

No, ubrzo se pojavljuje i druga crta Emmine ličnosti. Osim samostanskoga anđela, pojavljuje se i njezin fatalni karakter. Sama udaja ohrabrila ju je da bude samouvjerenija, da još više naginje materijalnim stvarima te na koncu nezadovoljstvu onime što je cijeli život očekivala, a to je strastven i buran život, baš onakav kakav je čitala u romanima.

„Eh, da joj je bilo živjeti u kakvu starom dvorcu poput onih tankostrukih vlastelinskih gospa koje su provodile dane pod trolisnim ukrasom gotičkih prozora i nalakćene na kamen, s

bradom u ruci gledale na će li im iz dalekih polja na crnome konju dojahati vitez s bijelom perjanicom.“ (53)

„Ali nemir uzrokovan novim prilikama, ili možda razdraženosti koju je u njoj pobuđivala prisutnost toga čovjeka, dostajali su da je uvjere kao u njoj ipak postoji ona čudesna strast koja je dotad, poput velike ptice ružičasta perja, lebdjela u blistavilu pjesničkoga neba.“ (56)

Emma žudi za strašću, ekstravagancijom, luksuzom i smatra da sreća raste u bogatim dijelovima Europe. Nadala se kako će njezini medeni mjesec biti najsretnije doba njezina života, no Emma ubrzo doživljava razočarenje.

„Ah, zašto se ne može nasloniti na balkon neke švicarske kućice ili zaključati svoju tugu u kakvu škotsku kolibica uz muža u dugačkom crnom baršunastom kaputu, u mekanim čizmama, šiljastom šeširu i manšetama!“ (Flaubert, 2017: 57)

„A ovako, što im je bliskost u životu bivala sve veća, to se u njoj sve više stvarao neki unutarnji odmak koji ju je udaljavao od njega.“ (57)

Charlesa smatra jadnikom koji, uz to što je doktor, nema nikakve posebne kvalitete. U romanima je oduvijek čitala o junacima, vitezovima, kraljevima, ubojstvima zbog ljubavi, velikoj raskoši i sl., a bolje pogledavši na svoj život, uvidjela je da je stvarnost daleka od njezine idealizacije braka i života u raskoši. Od Charlesa se udaljava i svoje slobodno vrijeme trati na uređivanju njihova zajedničkoga doma.

„Nije znao ni plivati, ni mačevati se, ni pucati iz pištolja... / Ta zar se muškarac ne mora u sve razumjeti, u svemu se isticati, upoznavati ženu sa svim silama strasti, s tananim slastima života i svim njegovim tajnama?“ (57 – 58)

...“uvjeri ona sebe bez muke kako u Charlesovoj strasti nema više ničeg izuzetnog.“ (60)

„Bila bi voljela da je Charles tuče kako bi imala više opravdanja za mržnju, kako bi mu se zbog toga mogla osvećivati.“ (126)

Emma je oduvijek naginjala prema materijalizmu. Samo selo, u kojem je odrastala, za nju je bilo premaleno. Kada se udala za Charlesa, preuredila je njihov dom, no na tome nije stala. Trošila je puno novaca na najnovije haljine jer je znala da lijepa žena mora držati do svojeg izgleda i ugleda prema ostalome društvu. Za vrijeme bala na koji su bili pozvani, gledala je i divila se damama visokoga društva i smatrala da zaslužuje biti dio njih, zaslužuje uživati u životu na visokoj nozi i zaslužuje imati pored sebe utjecajnoga čovjeka.

„Postala je prgava, ćudljiva. Naručivala je za sebe posebna jela, a ne bi ih ni okusila...“
(Flaubert, 2017: 83)

„Nije ona ništa gora od svi onih koje žive u zadovoljstvu i sreći! „I proklinjala je Božju nepravdu, naslanjala glavu na zid da se isplače, žudjela je za burnim životom, za krabuljnim plesovima, za objesnim užiticima i svima onim žestokim zanosima koje ona nije upoznala, a što sigurno idu uz takve zabave.“ (84)

Još jedno veliko razočarenje je došlo u Emmi život. Ostala je trudna i na svijet je donijela djevojčicu, iako je oduvijek sanjala da će njezino dijete biti sin.

„Željela je sina: da joj bude snažan i tamnos, a zvat će ga Georges; i ta pomisao da će imati muško dijete bijaše joj poput neke unaprijed skovane osвете za sve što je njoj dotad bilo nemoguće. Muškarac je barem slobodan; može se predavati strastima i putovati svijetom, savladavati zapreke i kušati neslućene užitke.“ (Flaubert, 2017: 106)

„- Djevojčica! – reče Charles / Ona okrene glavu i onesvijesti se.“ (106)

Gospođa Bovary je, ustvari, bila jako loša majka. Svoje nedoživljene snove i komplekse željela je ostvariti upravo u sinu jer on bi kao muško imao više slobode. Žene je smatrala sputanima jer i sama nije mogla okusiti sve čari života koje je silno priželjkivala. Svoju je kćer rijetko viđala, a u jednom ju je trenu nazvala i ružnom te ju je čak i ozlijedila gurnuvši je od sebe. Epitet loše majke nije dobila slučajno, s obzirom da je malena Berthe poslije smrti roditelja ostala na dohrani baki, a zatim je morala samostalno zarađivati za kruh u tvornici kao nekakvo siromašno siroče.

„-Daj ostavi me na miru! – reče Emma i odgurne ju laktom.“/ Berthe padne i udari o bakrenu ručku na komodi; rasječe obraz i prokrvari. (Flaubert, 2017: 132)

„-Evo, vidiš, mili – reče mu Emma mirnim glasom. – Mala je u igri pala i gle, ozlijedila se.“
(133)

„-Čudo jedno – pomisli Emma – kako je ta mala ružna!“ (133)

No, ono po čemu je i sam roman prepoznat i zbog čega je dobio puno osuda je upravo Emmi ljubovanje izvan braka. Emma je bila zaljubljena u dvojicu muškaraca, prvo Leona, a zatim Rodolpheu. Ono o čemu je Emma cijeli život sanjala je doživjeti strasnu i vanzemaljsku ljubav, a to je upravo dobivala od svojih ljubavnika. Prvo se zaljubila u Leona, odvjetničkog pripravnika koji je stanovao kod ljekarnika Homaisa. Upoznali su se jedne večeri u gostionici

i odmah su započeli razgovor. Oboje su bili otvorenoga uma pa im teme za razgovor nije manjkalo. Ostali su oduševljeni jedno drugim i jedva su čekali ponovne sastanke u gostionici za vrijeme večere.

„Očima su ipak vodili ozbiljnije razgovore; i dok su se trudili naći obične riječi, oboje su osjećali kako iz obuzima jednaka čežnja, nešto nalik na šapat duše, dubok, postojan, jači od mramora njihova glasa.“ (Flaubert, 2017: 113)

„Često ga je molila da joj kazuje stihove; Leon ih je izgovarao otegnutim glasom, koji je na ljubavnim mjestima prelazio u prosudan šapat. (116)

No, njihova ljubav nije dugo potrajala. Leon je poslom morao poći u Ruen, što je Emmu jako potreslo. Emma je napokon osjetila ljubav koja mora doći iz vedra neba, oplakivala je sudbinu koja ih nije spojila. Željela je i pobjeći s njim i ostaviti Charlesa. Na koncu, Emma se izolira, mršavi i obolijeva. Emma je voljela biti u ulozi žrtve, voljela je oplakivati samu sebe i svoju sudbinu.

„- To su živci – odgovarala je Emma – nemoj mu to spominjati rastužila bi ga./ .../ Kažu da joj je to prošlo, poslije, kad se udala./ -Ali meni – odvratila Emma – meni je to došlo nakon što sam se udala.“ (127)

„- Onda, zbogom! Uzdahnu on. .../ - Da, zbogom... idite! / Oni pridu jedno drugomu: on ispruži ruku, ona se kolebala. / -Po engleski, dakle – reče ona prepuštajući mu svoju...“ (137)

Nakon ljubavnoga brodoloma s odvetničkim pripravnikom, Emma je pokušala svoje probleme riješiti duhovnim putem. Odlučila se poći u crkvu i ispovjediti svoje grijeh svećeniku, no to nije učinila. Jednostavno je propadala u njezinoj jadi i fizički je oboljela. Iskašljavala je krv, što je Charlesa silno uplašilo. No, ubrzo dolazi i drugi zaplet. U priči se pojavljuje gospodin Rodolphe Boulanger. On je gospodin od trideset i četiri godine i vrlo je iskusan sa ženama, drugom riječju, ženskaroš. Odmah je ostao oduševljen Emminom ljepotom i odlučio je da ju mora imati pod svaku cijenu, što za iskusnog ljubavnika nije bio nikakav problem...

„Jadna ženica! Ta žudi za ljubavi kao šaran na kuhinjskom stolu za vodom. Ta bi me uz dvije - tri lijepe riječi obožavala, siguran sam!“ (Flaubert, 2017: 148)

Romansa između Emme i Rodolphea brzo se razvila. Dubokoumno su razgovarali i puno su vremena provodili zajedno. Emmi je laskao ovakav vid muške pažnje pogotovo poslije kraha sa Leonom, a Charlesa nije gledala kao ljubavnika, nego kao službenog supruga. Zajedno su

krenuli na jahanje zbog Emmine zdravlja, što ih je dodatno zbližilo. Emma se osjećala posebno u društvu gospodina Rodolpheja jer ju je on častio lijepim riječima koje do sada nikada nije čula.

„Dok je gledala sebe u liku ljubavnice za kojim je nekoć toliko čeznula učini joj se da i sama postaje zbiljskim dijelom tih maštarija i da ostvaruje davni san svojih mladih dana.“ (180)

„Uživala je zlobnoj ironiji pobjedničkog preljubništva. (203)

Ljubav između Emme i Rodolpheja je rasla, izmjenjivali su pisma i tajno su se viđali. Emma je svoje žrtvovanje u jadnom životu kojem se nije nadala liječila u Rodolphejevom zagrljaju. Upoznaje se nova crta Emmine ličnosti, a to je upravo ljubomora, posesivnost i opsesija. Emma je bila ljubomorna jer nije mogla svaki tren provoditi sa svojim ljubavnikom. Često je razmišljala o njegovim prethodnim ženama i razmišljala je o tome nalazi li se on s drugima dok nije s njom.

„Znaš, volim te toliko da ne bih mogla živjeti bez tebe! Katkad te toliko poželim vidjeti da me počne razdirati silna ljubomora. I zapitam se: “Gdje li je? Možda razgovara s drugim ženama?...“ (Flaubert, 2017: 208-209)

„Ja sam tvoja ropkinja, tvoja konkubina! Ti si moj kralj, moj idol!“ (209)

Emma se nadala pobjeći s Rodolpheom, no on je imao druge planove. Rodolphe je odlučio napustiti Emmu i to na vrlo neprimjeren način. Iako su ljubovali, on je odlučio pobjeći od nje. Napisao joj je pismo koje će stići njoj kad on bude na putu. Emma nije ništa slutila, a primitak pisma joj je teško pao pa je čak na tren mislila da se baci s prozora. Emma opet oboli.

„Na mahove je ćutjela bolove u srcu, a onda u prsima, u glavi u udovima: zatim poče povraćati...“ (Flaubert, 2017: 228)

Poslije još jednog ljubavnoga kraha, Emma se posveti vjeri i činiti drugima dobro. Odlučila se biti uzorna majka i pomagati sirotinji te na taj način potisnuti sve što joj se događalo. Prihvatila je svoju gorku sudbinu i odlučila je svoj život podrediti drugima. No, ubrzo joj se u život vratio Leon, prvi ljubavnik. Emma je na to reagirala vrlo hladno, ali Leon, vidjevši Emmu, povraća sve osjećaje i probudi nadu da ju treba opet osvojiti.

„I sada, kad ju je vidio poslije tri godine izbivanja ponovno ugledao, razbudi se strast u njemu. Mora se napokon odvažiti, mislio je, da je pridobije.“ (Flaubert, 2017: 249)

Nije dugo potrajalo, Leon je svoje osjećaje iznio Emmi, a ona se pokušala odagnati od svega. No, sjećanja su bila jača. Prisjećala se njihove prijašnje romanse i željela je osjetiti ponovno sve. Odlučili su se viđati pa su zajedno smislili plan da otputuju zajedno. Proveli su tri zajednička dana i Emma je poželjela slobodno ljubiti Leona. Viđali su se jednom tjedno, a kada se nisu viđali pisali su si pisma.

„Emma je pak razmišljala kako nije prošlo ni četrdeset osam sati otkad su njih dvoje bili zajedno, daleko od svijeta. posve zaneseni i kako se nisu mogli nagledati jedno drugoga.“ (Flaubert, 2017: 271)

„Ona ga je, istina, obasipala svom mogućom pažnjom... - ne bi li ga što duže zadržala za se, u nadi, kako će joj možda nebo u tome pomoći – objesila mu oko vrata medalju s Gospinim likom.“ (302)

U svoj toj ponovljenoj ljubavnoj idili s Leonom, u Emmi život ulazi još jedan veliki problem. Naime, s obzirom da je Emma uživala u luksuzu, dolazi do problema s novcem. Emma je bila u jako velikim dugovima, a s obzirom da jedan problem nikada ne ide sam, Leon je odlučio da je njihovo viđanje pogrešno, prijatelji su ga zadirkivali i odlučio se oprostiti još jednom s Emmom. Emmi se još jednom svijet srušio pred očima, no ovaj je put znala da je kraj. Odlučila je svoju muku skratiti i uzevši arsen, bolno umire. Ubila se jer se nije mogla nositi s još jednim životnim razočaranjem, nije mogla živjeti život koji nije bio kreiran po njezinim željama. Bila je željna ljubavi, luksuza, putovanja, avantura, a ono što je imala, miran i skladan brak te zdravo dijete, nije joj bilo dosta. Emmu je zapravo ubio ponos i mržnja prema vlastitome životu, njezina je odluka jasna da bi se prije ubila nego pretrpjela još jedno životno razočaranje i patnju koja slijedi poslije svega.

„Ona domalo počne povraćati krv. Usne joj se još snažnije stisnu; udovi se ukoče, tijelo se prekrije smeđim pjegama... / Proklinjala je otrov, klela ga...“ (Flaubert, 2017: 340)

„Snažan je grč ponovno obori na krevet. Svi priđoše bliže. A nje više nije bilo.“ (347)

5. NAJFATALNIJA ŽENA U POVIJESTI - ANA KARENJINA

„Sve sretne obitelji nalik su jedna na drugu, svaka nesretna obitelj nesretna je na svoj način.“
(Tolstoj, 2004: 17)

Navedeni je citat uvodni citat u romanu koji je podijeljen u dva dijela pisca Lava Nikolajeviča Tolstoja. Roman je započet u ožujku 1873. godine. Prvotno je zamišljen kao portret izgubljene i udane žene visokoga društva, no radeći na liku, Tolstoj ju je preoblikovao u uzvišeno-tragičnog lika. (Flaker, 1986: 92). Roman je objavljivao u dijelovima od 1873. godine, a prvi je dio izašao u Ruskom glasniku. Prvim objavljivanjem, dio romana je očarao, ali i šokirao rusko stanovništvo. Svi su s nestrpljenjem očekivali nastavke.

Ana Karenjina je u dogovorenom braku s Aleksejem Aleksandrovičem Karenjinom i s njim ima dijete, sina Serjožu. Anin je brak bio formalan, dosadan i bez ljubavi. Njezin je suprug ugledni član ministarstva i njihova je obitelj članica visokog peterburškoga društva. Anu Karenjinu se prvi puta upoznaje dolaskom kod svojega brata, kneza Stjepana Arkadjiča Oblonskog s namjerom da spasi njegov brak s Darjom Aleksandovnom Oblonskom. Ana ima status tople, dobre i vrlo prihvaćene gospođe u društvu. Ana je doputovala kod svojega brata u Moskvu, putovala je s gospođom Vronskom. Cijeli su put od Peterburga do Moskve lijepo provele i napričale su se. Po Anje u na stanicu došao njezin brat, dok je po gospođu Vronsku došao njezin sin Aleksej Kirilovič Vronski. Ana i gospodin Vronski su se pogledali i između njih se odmah rodila neka samo njima poznata kemija.

„Kao da je višak nečega tako prepunjavao njeno biće da se mimo njenu volju iskazivao čas u bljesku pogleda, čas u smiješku.“ (Tolstoj, 2004: 92)

Ana je uspjela spasiti bratov brak i sva sretna, odlučila je poći na bal kojeg je organiziralo visoko moskovsko društvo. Na balu se također našao i gospodin Vronski koji je Anu pozvao na ples. Ana i Vronski su, plešući, potvrdili onu kemiju koja je nastala između njih kada su se prvi puta vidjeli. Od tada se rodila romansa između Vronskoga i Ane Arkadjevne Karenjine.

„Ana se smiješila, a smiješak je prelazio na njega.“ (118)

Ana se morala vratiti u Petrograd, no nikako joj se nije išlo. Više je bila ushićena jer će napokon vidjeti svojega sina jedinca, Serjožu. No, otkako je upoznala gospodina Vronskoga, željela je ostati u Moskvi što je duže moguće. Otputovala je s mislima na gospodina Vronskoga. Vronski je, također, u mislima imao samo Anu. Odlučio je da ju neće pustiti tako

lako, pa je i on odlučio napustiti Moskvu i otići za Peterburg. U vlaku su oboje mislili jedno o drugom ne sluteći zapravo da su oboje u istom vlaku, sve dok se nisu vidjeli na jednoj od stanica.

„ – Zašto putujem? – ponovi on gledajući joj pravo u oči. – Vi to znate, putujem zbog toga da bih bio ondje gdje ste vi – reče – drukčije ja ne mogu.“ (143)

Ana se družila u tri kruga ljudi. Prvi krug ljudi bio je poslovni krug muževih suradnika, drugi su bile učene žene i muškarci nazvani „Savjest petersburškog društva“, a treći je krug činilo društvo s kojim večera i ima druženja. U tom krugu ljudi našla se njezina dobra prijateljica, kneginja Jelisaveta Betsy. Betsy je ujedno bila i rođakinja Vronskoga. Ona im je pomagala tijekom zajedničkih druženja jer je uživala u strasti koja se već mogla osjetiti između Ane i Vronskog. Moskovsko je društvo krenulo naslućivati vrlo prislan odnos Ane i Vronskoga. To je uvidio čak i gospodin Karenjin koji je odlučio upozoriti Anu na njezino vrlo slobodno ponašanje u društvu Vronskoga. Gospodin Karenjin vrlo je uspješno i lako vodio vladine zadatke, ali kada je riječ o njegovoj ženi imao je problema, no morao je ukoriti Anu jer se njezino ponašanje ne tiče samo nje, već njega i njihova zajedničkog sina, Serjože. Ana nije mogla odoljeti svojim strastima i osjećajima koji su se sve više rađali prema Vronskomu. Odlučila se za čin ljubavi s njim, spavali su, no taj čin je unio još veći nemir u Anu.

„Osjećala se toliko grešnom i krivom da joj je preostalo jedino da se ponizuje i moli za oprostjenje; a osim njega sada u životu nikoga nije imala...“ (203)

Moskovsko društvo je već naveliko brujalo o aferi Ane i Vronskoga, što dovodi gospodina Karenjina u neugodnu situaciju. Obitelj Vronski također ne odobrava aferu jer je Aleksej kasnio u napretku svoje karijere. No, Aleksej se uz sve probleme odlučuje na sudjelovanje u godišnjoj utrci konja sa svojom kobilom Frou-Frou. Ana je na utrci bila sa svojim mužem koji je cijelo vrijeme promatrao njezine reakcije prema Vronskome. Ana je prije utrke objavila Vronskome da je trudna te joj on govori da se mora rastati i počiti s njim i biti njegova žena. No, Ana je znala da bi tim činom ostala bez svoga sina Serjože te odlazi. Dolaskom kući, gospodin Karenjin želi saznati sve što se događa između Ane i Vronskoga na što ona vrlo burno reagira i povučena svojim emocijama, priznaje gospodinu Karenjinu sve.

„Ja slušam vas, a mislim na njega. Volim ga, njegova sam ljubavnica, vas ne mogu podnositi, bojim vas se, mrzim vas... činite sa mnom što vas je volja.“ (283)

Gospodin Karenjin razmišlja o Aninom priznanju osjećaja prema Vronskome. Njegove misli su u zavrzlami i razmišlja kako riješiti tu situaciju. Odlučio je Ani postaviti ultimatum. Pred nju stavlja naredbu da prekine svaki odnos s Vronskim i da nastavi živjeti s njim i njihovim sinom Serjožom. No, Ana je razmišljala u potpuno drugom pravcu. Ona je, iako odbila Vronskoga koji joj je rekao da se rastane od Karenjina, sada ipak razmišlja da bi upravo to mogla učiniti. No, kakva bi to bila majka koja bi ostavila svojeg sina? Odlučila se spakirati i oputovati za Moskvu, no u taj čas joj dolazi pismo gospodina Karenjina s ultimatumom. Ana, koja se već borila sa samom sobom i teškim životnim odlukama, sada joj je postalo još gore.

„Ti ne znaju kako je on osam godina gušio moj život, gušio je sve što je u meni bilo živo, da nijedanput ni pomislio nije da sam ja živ ženski stvor kojemu je potrebna ljubav. Ne znaju kako me je na svakome koraku vrijeđao i poslije bio zadovoljan sam sobom.“ (358).

Nalazi se s Vronskim i govori mu o problemima koje je prouzrokovao njihov odnos. Govori mu da ne može napustiti sina, ali ne može ni ostati u lažnom braku koji bi za nju značio ponižavajući položaj. Ana se u tom emotivnom rastrojstvu odlučuje da će ipak ostati s gospodinom Karenjinom.

„Njen predosjećaj da će sve ostati po starome – nije ju prevario.“ (416)

Odnos u obitelji Karenjina vrlo je hladan i dalek. Ana se nastavila tajno viđati s Vronskim, što je i gospodin Karenjin znao, no puštao ju je jer je smatrao da će njihova strast proći s vremenom. Anina ljubomora proizlazi iz velike ljubavi koju osjeća prema Vronskom, ali i zbog načina života koji Vronski živi. Oni će uskoro dobiti dijete koje za njih znači spasenje. Uvrijeđen što se Ana usudila vidjeti s Vronskim u kući, Karenjin se odlučuje na razvod i to ljutito priopćava Ani. Govori joj da će preuzeti skrbništvo nad Serjožom kojeg će poslati kod svoje sestre dok se stvari oko razvoda ne završe. Karenjin je odlučio svoju ljutnju, ljubomoru i gnjev iskaliti na Ani, ali preko djeteta što Anu slama.

„ – Vama je Serjoža potreban da mi zadate bol - ...“ (479)

Karenjin gubi i u političkom smislu. Vraćajući se iz Moskve, gospodin Karenjin primio je Anin telegraf u kojemu ona traži njegov oprost jer umire. Karenjin je znao da to nije samo puka laž jer se Anin porod približavao. Ušavši u kuću, zatekao je Anu u jako lošem zdravstvenom stanju, no ipak je porođeno zdravo dijete. Tamo se našao i Vronski koji je plakao. Ana je zahtijevala oprost gospodina Karenjina, ispričala mu se za sva zla koja mu je

nanijela i u tom je trenutku shvatila da je gospodin Karenjin ipak dobar čovjek. Zahtijevala je i da oprost Vronskome, nakon čega Ana pada u komu.

„Ja sam jednako ona koja sam bila. Ali u men postoji jedna druga, ja se nje bojim – ta je voljela onoga, a ja sam htjela tebe zamrziti i nisam mogla zaboraviti onu koja je bila prija. Ja nisam ta. Sad sam ona prva, ja sva.“ (538)

Cijela agonija nemilih događaja i brzopromjenjujućih događaja tjeraju Vronskoga na pokušaj samoubojstva. Gospodin Karenjin je osjećao mir i prihvatio je kćer kao svoju. Odlučio je živjeti sa trenutnom situacijom najbolje što može, iako se problemi s Anom nisu rješavali. Vronski je dobio naređenje da ode na položaj i moli Anu da se posljednji put vide. Ana opet pada u agoniju jer Karenjin ne odobrava njezino viđanje s Vronskim. Gospodin Karenjin se opet odlučuje na razvod jer društvo ne odobrava njihov način života, no razvodom bi okaljali ugled njihove djece. Ana ne pristaje na razvod, a Vronski odbija vojni položaj. Zajedno odlaze u inozemstvo.

Ana i Vronski su putovali Italijom tri mjeseca. Izbjegavali su Ruse, uživali su umjetnost i vrijeme su provodili zajedno. Ana je napokon sretna, a Vronski se okušava u slikarstvu te pokušava naslikati portret svoje Ane.

„U ovom prvom razdoblju svog oslobođenja i brzog ozdravljenja Ana se osjećala sretnom preko svake mjere i punom životne radosti.“ (41)

Vraćaju se u Rusiju i odlučuju nastaniti na seoskom imanju obitelji Vronski. Odlučili su par dana provesti u Sankt Peterburgu da bi obavili neke poslove i da bi Ana vidjela svojeg sina. Gospodin Karenjin pada pod zavodljivost grofice Lidije Ivanovne. Lidija je vrlo brzo prihvatila kuću pod svoju i brinula se za Serjožu. Iz osvetoljubivosti, Serjoži je rekla da je njegova majka mrtva, što on ne prihvaća i svaki dan traži majku. Ana dolazi na Serjožin rođendan i pokazuje mu da je ipak živa. Ana kao majka dvoje djece, ipak osjeća veću ljubav prema sinu nego prema kćeri. Puno preispituje ljubav Vronskoga prema sebi. Odlučila je napraviti, takozvano, društveno samoubojstvo kada se odlučila pojaviti na operi. Ana je bila prognana iz visokog ruskog društva jer ne samo što je prevarila muža, već je rodila tuđe dijete i na koncu se odlučila na odlazak, ostavivši iza sebe dijete. Njezin je dolazak na operu izazvao šok kod ostalog društva visoke ruske klase. Ana je shvatila da je pretjerala i za sve okrivljuje Vronskoga. Ana i Vronski odlaze na selo.

„ – Ti si svemu kriv, ti! – suzna od očaja i pakosna u glasu vike ona ustajući.“ (149) Opet odlaze iz zemlje.

Doli je odlučila posjetiti Anu koja je bila na seoskom imanju obitelji Vronski.

„ -Gledaš me – rekla je – i pitaš se mogu li ja biti sretna u svom položaju. E, šta ćeš! Stid me je priznati; ali ja sam... ja sam neoprostivo sretna.“ (230)

Ona ne zamjera Ani preljub jer Ana bar ima nekoga tko ju voli, dok njezin muž voli sve ostale. Doli je uživala u ljubavi koju je vidjela između Vronskoga i Ane, no njezin je cilj bio uvjeriti Anu na razvod još postojećeg braka između nje i gospodina Karenjina. Ona se uvijek Ani divila kao moćnoj i odlučnoj ženi, pa tako i sada kada joj je Ana objasnila da više ne želi imati djece i da žena mora hodati uz korak svojega muža da bi ga održavala zainteresiranim, dok je Doli svoj cijeli život podredila djeci i nevjernom mužu.

„ – Što se toga tiče može biti miran, ja djece više neću imati. / - Ama kako ti možeš reći da nećeš? / - Neću zato što ja ne želim.“ (260)

Vronski odlazi na plemićke izbore u provinciji, na što Ana iznenađujuće dobro reagira. Tijekom izbjivanja iz kuće, Vronski dobiva poziv od Ane da im je kći teško bolesna te bi trebao doći kući. Vronskoga to uznemirava i žurno odlazi na njihovo seosko imanje. Ana je lažno javila da im je kći bolesna jer se nije mogla pomiriti sa činjenicom da ju je Vronski ostavio jer ona njegovu potrebu za slobodom smatra vlastitim poniženjem.

„Nek mu je teško, ali bit će ovdje s njom, moći će ga gledati, pratiti svaki njegov pokret.“ (297)

Anina ljubomora uznemirava Vronskog sve više, ali zbog svoje nesigurnosti položaja dopušta joj takve ispade. Ana je osjetila da se ljubav Vronskoga prema njoj hladi te smatra da bi brakom uspjela vratiti njihov odnos na staro. Odlučuje se na razvod i gospodinu Karenjinu šalje poruku u vezi njihova razvoda. Ana i Vronski sele se u Moskvu i uređuju svoj obiteljski dom.

Ana se osjećala zapostavljeno. Od Vronskog više nije osjećala sažaljenje, privlačnost, a ni ljubav. Odnosi između Ane i Vronskoga sve su napetiji.

„... i dalje su živjeli u Moskvi koja im obojima već bijaše omrznila jer u posljednje vrijeme sloge među njima nije bilo.“ (389)

Anina ljubomora još više kulminira kada je shvatila da majka Vronskoga želi oženiti za princezu Sorokin. Završavaju u još jednoj od njihovih burnih svađa. Ana osjeća da gubi ljubav Vronskoga što ju čini još ljubomornijom jer gubitkom njegove ljubav on može lako otići i pronaći sebi drugu ženu.

„Ne, on voli drugu ženu, drukčije to ne može biti.“ (392)

Često se svađaju i njihov odnos postaje čudan i hladan. Vronski odlazi u Moskvu, što Anu odvodi u totalnu psihičku rastresenost. Ona odlazi kod Doli tražeći utjehu i malo društva, no ni društvo Doli i Kiti ju ne smiruju. Ana u ovom poglavlju ima posebne borbe sa samom sobom. Shvatila je da ju Vronski više ne voli, a njegovo odbijanje nju gura još više u ljubav i čini ju ljubomornijom.

„ – Napusti me, napusti – izgovori ona između jecaja. Ja putujem sutra... učinit ću više od toga. Tko sam ja? Razvratna žena. Kamen o tvom vratu. Ja ne želim tebe da mučim. Ne želim. Oslobodit ću te. Ti mene ne voliš, voliš drugu ženu.“ (397)

Shvaća da poslije ljubavi dolazi mržnja. Od Vronskoga ne želi sažaljenje jer je njezina ljubomora izašla iz njezinog nezadovoljstva, u odnosu između nje i Vronskoga. U psihičkom rastrojstvu, odlazi na stanicu gdje odlučuje da će otići za Vronskim u Moskvu, ali povedena svojim mislima analizira ljude na stanici i shvaća da je oko nje sve lažno, da ljudi loše glume i da je svijet zapravo prazan. Ostala je bez svoje dvije najveće ljubavi, svojega sina Serjože čiju je ljubav zamijenila sa strašću i povezanosti s Vronskim. Ana se prisjeća dana kada je prvi put vidjela Vronskoga, na stanici kada je stradao radnik željeznice. Ana je počinila samoubojstvo.

„ I u isti mah ona se prestravi od onoga što čini. – Gdje sam? Što to činim? Zašto? – Htjela se podići, odbaciti se nazad, ali nešto golemo, nesmiljeno, lupi je u glavu i povuče za leđa. – Gospode, oprosti mi za sve.“ (426)

6. LAURA – ZLA GRADSKA DJEVOJKA

Roman „U registraturi“ djelo je Ante Kovačića koje je objavljivano 1888. godine u „Vijencu“. Damir Šporer (2001) u pogovoru navodi da „U registraturi“ slovi za najbolji Kovačićev roman jer sadrži puno autobiografskih crta u kojemu je zahvaćen i veliki vremenski prostor. Roman prati život Ivica Kičmanovića, od života na selu do odlaska na školovanje u grad. Ivicu se predstavlja kao vrlo bistrog i nadarenog dječaka koji je upravo zbog svoje inteligencije poslan u grad na školovanje. Radnjom se dolazi do drugoga glavnog lika priče, fatalne Laure. Laura je drugi glavni lik romana, s obzirom da njezin lik dovodi do mnogih zapleta.

Laura i Ivica su se upoznali kada je Laura došla kao štíćenica u Meceninu kuću. Ivica je odmah ostao opčinjen Laurinom ljepotom i njezinom otvorenošću. S obzirom da su oboje bili štíćenici gospodina Mecene, dogovorili su se da će biti brat i sestra.

„Eh, tada smo braća; ja sestra, a ti brat! Oba sirotana!“ (Kovačić, 2001: 136)

U početku njihova upoznavanja, dolazi se do čudnog odnosa Laure i gospodina Mecene, s obzirom da je Ivica vidio Mecenu kako izlazi iz Laurine sobe. Laura je u Ivici vidjela spas i neku neopisivu sreću.

„Lauro, sestro, jao meni, jednoga samo da nije... štíćenica i rođakinja toga staroga Mecene!... Rođakinja? / Ona skoči, problijedi u licu i posivi, a ustašca joj stade stezati neka užasna trzavica...“ (137)

Laurin živo se upoznaje kroz priču s Ivicom. Njihova su viđanja bila rijetka, ali za Ivicu posebna. Laura je djevojka, kao što je i sama rekla, sirota. Iz Laurine priče doznaje se da je živjela s ocem i staricom, dok majku nije poznavala jer je majka rano umrla. Otac se trudio omogućiti Lauri pristojan život i nasljedstvo da ona nikada ne bi morala razmišljati o budućnosti. No, ubrzo su Laura i njezin otac ostali bez svog bogatstva i morali su se preseliti u stanove u siromašnu četvrt. U siromašnoj četvrti Laura je upoznala mnogo djece. Bila je sretna jer nikada nije upoznala toliko djece, no djeca su bila vrlo gruba prema njoj. Zadirivali su je jer je izgledom odudarala od njih. Otac ju je ostavio na čuvanje kod gazdarice kuće u kojoj su bili smješteni, tada Laura upoznaje Ferkonju. Ferkonja, također, nije bio blag prema njoj te ju je jednom prilikom i udario. Laura je bila nesretna novim načinom života, ali je utjehu pronalazila u svom ocu koji se nastavio boriti za Laurin bolji život. No, njezina utjeha nije dugo potrajala jer je Laurin otac umro. Laura je silom prilika morala ostati živjeti s

Ferkonjom, gazdaricom (majkom) i ocem. Odrastanjem, Ferkonja se sve više približavao Lauri, no Laurino je mišljenje bilo da Ferkonja što je stariji, to je veća rugoba. Zajedno su bili poslani u šumu po svježju vodu, što se Lauri nikako nije svidjelo. Ferkonja je bio još više pristan prema Lauri, dodirivao ju je i pričao o tome da će ona postati njegovom ženom. Ulaskom sve dublje u šumu, Laura je imala sve odvratniji osjećaj da će se nešto loše dogoditi i željela se vratiti kući. No, izvor je bio u dubokoj šumi. Došli su do izvora, a već je padao mrak. Ferkonja je odbio vraćati se kući po mraku jer bi se mogli izgubiti. Laura je silno željela ići kući i odlučila se krenuti sama. Spotaknula se, pala i zatim je zaspala. Probudila se u noći i osjetila Ferkonju kraj sebe.

„Ja bijah pobijedena i iznemogla. Lupeška osnova grdobe Ferkonje slavila je slavlje...“
(Kovačić, 2001: 165)

Ferkonja je silovao Lauru iz osvete i mržnje prema njoj tako divnoj, mržnje prema životu koji ga je malog osakatio...

„Ti se lje ne možeš više pretvoriti u gorsku vilu... Idi, idi, Laurice! ... Jednaka nam je sudbina... Ili mojom ženom ili ničijom!“ (166)

Laura ponovno bježi od Ferkonje daleko u šumu i propada u ponor i od siline udarca gubi svijest. Probudila se ujutro ne znajući gdje je i kako je tamo dospjela. Shvatila je da je u šumi i da ne zna kako će ozlijeđena izaći sama, ostalo joj je samo da umre. Iz šume ju je spasila baba Huda, travarica. Laura je ostala jedno vrijeme živjeti kod babe Hude koja ju je učila travama i prihvatila ju je kao svoju pokćerku.

„-Tako, tako, jado moja! Privezala si me za dušu, pa zar da se poslije mene prebijaš od nemila do nedraga među zlim ljudima...“ (Kovačić, 2001: 175)

Živjele su baba Huda i Laura jedno vrijeme zajedno i složno. Huda se smilovala nad teškom Laurinom sudbinom za koju je cijelu znala i obećala je Lauri sretan ostatak života. Dala joj je kovčeg i poslala ju je u dalek svijet. Laura je tada došla kod gospodina Mecene.

Ivica i Laura su se družili godinu dana u domu gospodina Mecene. Imali su bratsko – sestrinski odnos. No, jedne večeri kada su slavili proglašenje gospodina Mecene predsjednikom društva „Poniznost i ustrpljivost“ Laura i Ivica spavali su zajedno.

„... onda... tiha noć... žarko, pa slabo svijetlo, pa onaj stisak ruke... onaj oganj, ona strast...“
(50)

„Oh, kako li si razbludno razgalila svoje ubavo tijelo, ti gola božice ljepote, tamo u zlatnim okvirima!“ (Kovačić, 2001: 178)

„Ah, kako mi duša trne od neke neopisive grozote, hladnoće, zapuštenosti, zlovolje, slasti; ognja nebeskoga, anđeoske i paklene radosti: poleta, zanosa i ushićenja... Stid... Stid me je...“ (178)

Ujutro su zajedno uhvaćeni u Laurinoj sobi, što je gospodina Mecenu silno razbjesnilo te je imao namjeru otjerati Ivicu iz svojega doma. Hrabra Laura to nije dopustila.

„... A on je moj! On je moj! – kliknu djevojka.“ (180)

„Mladost je naš! Život je naš.... Što je moje, to je i tvoje!“ (180)

No, Ivica se morao vratiti u svoje rodno selo jer mu majka umire. Laura je odlučila Ivici dati svoj kovčeg koji je dobila od babe Hude.

Poslije Ivičinoga odlaska, upoznaje se druga crta Laurine ličnosti. Ona je hladnokrvno ubila gospodina Mecenu i uzela mu sav novac. No, pravi zaplet priče upravo je istina koju je Laura doznala u pismima koja je pronašla kod gospodina Mecene. Mecena je, zapravo, Laurin otac. On je iskoristio njezinu majku Doricu i, kada se Laura rodila, bila je poklonjena jednoj obitelji. Po imenima, Laura je shvatila da su upravo to njezini roditelji za koje je smatrala da su biološki. Laura poslije toga saznanja počne ludjeti, napušta grad i odlazi pronaći Ivicu.

„Uh! Uh! Odurno, strašno, pakleno... .. Pa ja?... Ja sam bila... Ja sam mu pospješila put u vječnost!“ (291)

Laura je pronašla Ivicu u njegovom rodnom selu i s Meceninim novcima, obnovila je kuću za nju i Ivicu i darivala njegovu obitelj. Ivičini roditelji trpjeli su tešku sramotu jer je selo pričalo da njihovi odnosi nisu čisti jer je u tadašnje vrijeme bilo sramota živjeti zajedno bez braka. No, trpjeli su sve da se ne bi vratili u prijašnju bijedu u kojoj su živjeli. Laura i Ivica su obnovili svoju ljubav i Ivica ju je odlučio oženiti da više ne bi sramotio svoju obitelj. Laura se protivila braku. Ona je svestrana žena, željna života i uživanja. Za nju nije brak koji će je okovati na jednoobličan život.

„Nikada! Nikada! Nikada! – kriknu Laura... Ja ću živjeti slobodno, slobodno ću te ljubiti i obožavati! Ali u nikakvim, ni crkvenim, ni svjetovnim okovima, pa ovaj tren mrla naša ljubav! Nikada! Pamti! Nikada!“ (314)

Laura se ohladila od Ivice i odlučila ga je poslati nazad na studije u grad i omogućiti mu sve, od odjeće do novaca. Ostala je sama u njihovom domu. No, lukavost i preuračunljivost Laurinoga karaktera dolazi do izražaja kada upoznaje Mihu. Miha je njihov susjed koji živi sličan život Laurinom. Vječito putuje po gradovima, iako ima ženu. Laura je uvidjela sebe u njemu te mu se odluči približiti. Zajedno su provodili vrijeme i oboje su se žalili na svoje ljubavnike. Između njih ubrzo je zaiskrilo i Laura se odlučuje na još jedan veliki grijeh. Odlučila je Mihu imati samo za sebe i ubija Justu, Mihinu ženu.

„Bijaše uzrujana, ali zadovoljna sama sa sobom... - Bolje mi je osnova prošla za rukom, negoli sam i mislila! ... Ta već sam snovala kako da je zagušim kad mi se tko dugo ne ugiblje...“ (338)

Laura i Miha zajedno se useljavaju i odlučuju se na putovanja. Putovali su tjednima dok se nisu odlučili odseliti iz sela. Izbivali su tako godinama. Živjeli su bogato jer je Miha dobro zarađivao. Miha je na jednom od njegovih putovanja upoznao jednookog čovjeka Ferkonju. Ferkonja i Laura su se odmah prepoznali, a Laura se pokorila Ferkonji. Zajedno su ubili Mihu, uzeli su sav njegov novac i odlučili pobjeći i podijeliti ga na pola. Lauri se nije svidjela ta zamisao dijeljenja imetka na pola te ona odlučuje ubiti i Ferkonju, što joj na kraju pođe za rukom. Laura nakon ubojstva odluči da joj je vrijeme živjeti pošten i miran život, po cijeni tuđe sreće. Laura je u gradu pronašla Ivicu i željela mu se vratiti. Ono što je posebno privlačilo Lauru kod Ivice je upravo to što njega nikada nije imala u potpunosti. Njega nije uspjela očarati i vrtjeti do kraja, a ove s kojima je to uspjela, njih je ubila. Saznala je da će Ivica oženiti mladu seljančicu Anicu i odlučila je pod svaku cijenu prekinuti tu svadbu. Svadba se održala u tajnosti u rodnom selu Ivice Kičmanovića. Ivica se cijelo vrijeme pribojavao za svoju krhku i milu Anicu, bojao se harambaše Laure kojoj nije strano ubijati da bi došla do svog cilja. Laura je doznala za svadbu i sa svojom hajdučkom družinom upada na nju. Njezin je ultimatum bio da se Anica preda njezinoj družini, a u zamjenu nitko neće biti ubijen. No, svatovi su ipak završili krvavo. Laura je preotela jednu Anicu i odvela ju je u šumu. Tamo ju je osakatila jer joj je grudi odrezala kao simbol ženstvenosti, a Anica je zbog teških ozljeda preminula. Laura je harala i dalje sa svojom družinom, sve dok ju nisu njezini drugovi predali vlastima. Osuđena je na smrt strijeljanjem. „Grudi joj bijahu razgaljene, ali ne proteče iz njezina tijela ni jedna kap krvi... Hladnu i ukočenu makoše je s mjesta i srušiše u grob, iskopan na njezinu podnožju.“ (387)

7. FEMINIZAM

Feminizam je društveni pokret i svjetonazor koji se zalaže za unapređenje položaja žena uklanjanjem spolne dominacije i diskriminacije promičući rodne jednakosti u svim područjima života. (enciklopedija.hr) Započeo je prosvjetiteljstvom, a prvi je val započeo tek u 18. stoljeću. Prvi je val označio borbu za žensko pravo glasa, dok je drugi val nastao 60-tih godina 20. stoljeća i zalagao se za rodnu ravnopravnost i jednakost.

Položaj žene utemeljen je u starim patrijarhalnim zakonima koji su zapisani u najstarijim spisima ikada, a upravo jedan od najstarijih zapisa je Biblija. U Bibliji se navodi da je žena stvorena od muškog rebra. Žena je kriva za prvi grijeh jer je ona prva okusila jabuku, stoga je prognana van, s teretom rađanja u mukama. Nadalje, žene kroz povijest bile su osuđivane za mnoga djela ili čak nedjela koja su im se stavljale na teret. Također, postoji primjeri mnogih boginja iz grčke i rimske mitologije koje su bile iznimno štovane. No, što dijeli ženu od božanstva do onoga da ju se prozove vješticom?

Odgovor je vrlo jednostavan, božice iz grčke i rimske mitologije bile su potomci velikih grčkih i rimskih bogova, stoga se pretpostavljalo da i one imaju moći, ali žene koje nisu imale potkovano rodno stablo, pogotovo za vrijeme srednjega vijeka, uvelike su bile prozvanima kao vještice jer su odbijale tradicionalan način života. Odbijale su se udati, odbijale su rađati, učile su nauke u tajnosti, a zbog toga su često bile mučene i ubijane. U radu, Damirka Mihaljević koristi riječi Nadežde Čačinović koja navodi da Aristotel u svojoj teoriji ženske ništavilosti, koja se čak držala kao znanstvena paradigma do 17. stoljeća, govori da žene nisu sposobne staloženo promatrati niti proučavati. (Mihaljević, 2016: 3)

S obzirom na veliku diskriminaciju i degradaciju, upravo za vrijeme Francuske revolucije postoje pokušaji borbe žena za osnovna ljudska prava. Francuska revolucija većinski je imala žensku populaciju koja se borila protiv visokih cijena i oskudice namirnica. U toj revoluciji, pokušale su se izboriti i za svoja osnovna prava, no takva ideja nije dugo bila podržana. Deklaracija o pravima čovjeka i građanina u kojem je nastavljen tradicionalni patrijarhalan zakon navodi da su sloboda i jednakost isključivo pravo muškaraca. Tada se obustavlja pokušaj feminističkoga pokreta i žene su osuđene na šutnju. (Mihaljević, 2016: 4)

7.1. Prvi val feminizma

Prvi val feminizma pojavljuje se u 18. stoljeću i traje sve do sedamdesetih godina 20. stoljeća. Feministički pokreti pojavljaju se u Sjedinjenim Američkim Državama i u Velikoj Britaniji, a taj se val ubrzo širi na ostatak europskoga kontinenta. Prvi val feminizma bio je fokusiran na pravo glasa, pravo na obrazovanje i pravo na zaposlenje. (Mihaljević, 2016: 6) Mary Wollstonecraft začetnica je modernoga feminizma jer je problem ženskoga pitanja vidjela u neznanju, stoga ona zahtijeva obrazovanje žena. U radu Damirke Mihaljević navodi se citat Mary Wollstonecraft: „Oslobodite ih, i ubrzo će one postati mudre i kreposne, kao što to muškarci postaju sve više, jer napredak mora biti obostran...” koji je proizašao iz knjige „Obrana ženskih prava.“ (Mihaljević 2016: 6) Ono što čini prekretnicu prvog vala feminizma je Prvi svjetski rat koji je zauvijek promijenio gledanje i pristup žena javnome prostoru. Zbog nedostatka muške radne snage koja je otišla biti vjerna svojoj domovini, žene se sve više zapošljavaju u tvornicama i tako same potvrđuju da su dovoljno vješte i sposobne raditi i muške poslove. Također, i samo žensko priključivanje u rat bila je velika prekretnica u ostvarivanju ženskih prava. Između dvaju svjetskih ratova, sve je više država koje se odlučuju dati ženama više slobode, a upravo je ta sloboda pravo glasa. Prva država koja je ženama dala ograničeno pravo glasa je Švedska i to davne 1867. godine. Europske zemlje su se nizale u sve većim pravima i slobodama za žene u 20. Stoljeću, sve do sedamdesetih godina kada je Švicarska 1971. pristala na takav pothvat. Prvi je val feminizma za žene donio ravnopravnost spolova u političkome i pravnome smislu, ali nažalost samo na papiru. (Mihaljević, 2016: 9) Žene i poslije prvoga vala feminizma doživljavaju diskriminaciju, seksizam, potlačenost i nejednakost u svim sferama ljudskoga života.

7.2. Drugi val feminizma

Drugi val feminizma započinje nekoliko godina poslije Drugoga svjetskog rata. Poslije rata nastupa velika svjetska kriza koja je, ne samo financijski, nego i sa ustaljenim tradicijskim mišljenjem o ženama unazadila ono o čemu su se žene nadale, a upravo je to potpuno i puno priznanje žene. Ustanovljena slika žene kao domaćice, majke, pasivne žene i seksualnog objekta ponovno se vraća na velika vrata, poslije ratne euforije. Damirka Mihaljević navodi primjer Simone de Beauvoir koja kritizira ustaljene teorije u kojima se žena promatra kao pasivna, ovisna o muškarcu i njegovoj inferiornost. Betty Friedan feministkinja je koja je dala

svoj pečat u Sjedinjenim Američkim Državama. Ona je kritizirala nepostojanje prava na vlastiti ženski identitet i kao krivce je smatrala politiku i političku strukturu SAD – a. Feminizam nije smatrala kao „antimušku orijentaciju“, već naprotiv, feminizam kao pokret koji uvelike može pomoći i muškarcima jer je smatrala da spol nema veze sa ženskim pokretom koji želi jednake mogućnosti za sve. (Mihaljević, 2016:11) Drugi se val fokusirao na dublje ženske probleme. Dotaknuti su problemi obitelji kao cjeline (psihološko i fizičko nasilje, rastava braka) i prihvaćeni kao problemi za koje se stvaraju zakoni koji štite žrtvu od nasilnika. Zatim, riješeno je pravo žena na vlastitu reproduktivnu volju i uzimanje kontracepcijskih sredstava u očuvanju zdravlja žene. U radu se navodi da je sami je drugi val za sobom odnio naziv ženska prava, a donio je upravo rodnu ravnopravnost i jednake mogućnosti za sve. (Mihaljević, 2016: 15)

7.3. Treći val feminizma

Treći val feminizma odnosi se na razdoblje između osamdesetih i devedesetih godina dvadesetoga stoljeća. Odnosi se na esencijalističkom pristupu ženi s kojim su se mogle povezati samo bjelkinje srednje klase. (Mihaljević, 2016: 16) Proizlazi iz toga da crkinje prolaze kroz rasnu diskriminaciju, ali odnosi se i na bjelkinje koje nisu bile obrazovane niti ekonomski potkovane. Treći se val feminizma fokusira na dekonstrukciju patrijarhalne hijerarhije i društva u cjelini. Za sobom je donio jačanje ekspresivnih vrijednosti kroz individualizam jer se smatralo da jedinstven ljudskih identitet ne postoji već je sve društveno relativno, stoga se sve mora tolerirati. (Mihaljević, 2016: 16) Veliki problem trećeg vala feminizma upravo je problem roda koji ograničava slobodu i osobnu individualnost. Damirka Mihaljević u radu navodi Butlera kao predvodnicu trećeg vala feminizma koja smatra rod fluidnom i promjenjivom varijablom neovisnom o biološkim karakteristikama osobe. (Mihaljević, 2016. 16) Treći val feminizma je za sobom otvorio pitanje i natjerao na razmišljanje o rodnim i društvenim odnosima. Želi se odmaknuti od već nametnutih i oblikovanih uloga koje se pripisuju kako muškarcima, tako i ženama bilo u obrazovnom, vjerskom, seksualnom i rodnom vidu. Ono što feminizam vuče kao svoj problem upravo je distinkcija borbe protiv dominacije i zahtijeva za ravnopravniji pristup javnom prostoru jer se ljudi i dalje nisu naučili odvajati ta dva pravca kako objašnjava D. Coole. (Mihaljević, 2016: 19)

8. FEMINIZAM U KNJIŽEVNOSTI

Feministički pokret odrazio se u cijelome svijetu, no ne samo u svijetu, već i u umjetnosti. Umjetnost je strogo vezana uz društvene i političke pokrete i promjene, stoga se pojavljuje feministička književnost. Feministička književnost rijetko se spominje i koristi u praksi, više je prihvaćen pojam ženskog pisma koji nastaje u okrilju kritike književnosti (Zlatar Violić, 2008: n.p.). U hrvatskoj književnoj kritici taj je pojam prvi upotrijebila Ingrid Šafranek koja dijeli tri razine prepoznavanja različitosti ženskoga pisma: spolna i kulturna, tematska različitost, različitost teksta/diskursa koji se pojavljuju u ženskome pismu. (Zlatar Violić 2008: n.p.) Što se tiče suvremene feminističke književne kritike, danas se upotrebljavaju drukčiji nazivi za žensko pismo, a upravo su to ženski tekstovi (tekstovi koje pišu žene za žene), feminilni tekstovi (tekstovi koji se pišu iz stajališta žene i iskustva i kulturno je obilježen kao feminalan) i feministički tekstovi (tekstovi koji dovode u pitanje patrijarhalnu hijerarhiju). (Zlatar Violić, 2008: n.p.)

Feminizam u Hrvatskoj započeo je krajem 19. stoljeća (a što je u Hrvatskoj razdoblje realizma) i početkom 20. Stoljeća, kada su hrvatske učiteljice okupljene na zagrebačkom području osnovale prvi časopis koji je bio namijenjen ženama naziva „Domaće ognjište“. Prvo izdanje nosilo je naziv „Što hoćemo i želimo“, a u njemu su otkrile svoje namjere i općenito značenje samog naziva njihovog časopisa. Značenje njihovog časopisa je dvojako. „Označava okrutnost domu, ali i prosvjećenost i kulturu.“ (Zlatar Violić, 2008: n.p.) Predfeministički utjecaj može se vidjeti, primjerice, u dnevniku Dragojle Jarnević koji je vodila dugi niz godina, od 30-ih do 70-ih godina 19. stoljeća. Drugim riječima, „Dnevnik“ je pisan od njezine devetnaeste godine do nekoliko mjeseci pred smrt (1833. – 1874.), što znači da je nastajao kroz dvije književno-povijesne epohe – hrvatski književni romantizam i realizam. Njezin je „Dnevnik“ objavljen tek 1979. godine u cjelini jer nije bio društveno prihvatljiv, s obzirom da se Dragojla Jarnević osvrta na sve segmente života iskazujući u njemu njezino kritičko mišljenje o tadašnjem položaju žena. (Zlatar Violić, 2008: n.p.)

Što se tiče kritike feminističke književnosti, autorice Lada Čale Feldman i Ana Tomljenović navode da kritika uopće i ne postoji. „Sasvim je izvjesno da feministička kritika nije izgradila nikakav autonoman sustav književnoteorijskih termina niti ponudila dosad nepoznate književno-analitičke procedure, budući da su je, kako će doskora biti jasnije, uglavnom zanimali već uvriježeni pristupi književnom fenomenu.“ (Čale Feldman i Tomljenović, 2012:

21) U daljnjem tekstu, autorice navode da feministička kritika ne može postojati jer se i sam feminizam razvijao na različitim intelektualnim tradicijama.

No, nisu samo književnice donijele pokret feminizama na prostore Europe. Ono čemu se može svjedočiti su upravo književnici koji su u svoja djela unosili ženske likove koje Helena Sablić Tomić dijeli na mitski i individualni tip. (Sablić Tomić, 2005: 53) Mitski tip žene je arhetip žene, majke, supruge i ljubavnice. „Žena je mitski simbol prirode, obnavljanja, cikličnosti i majčinstva.“ (Sablić Tomić, 2005: 54) Navodi se da mitski arhetip žene svoje želje ne realizira, već je njihova tjelesnost i duhovnost podređena obiteljskom, ali i socijalnom životu. One same prihvaćaju položaj koji im društvo nameće, smisao je njihove egzistencije obavljanje kućanskih poslova te obožavanje uloge majke i kućanice. Arhetip ljubavnice je suprotnost arhetipa majke, ljubavnice su otvorenije i erotičnije. Ne stide se i ne libe svoje erotičnosti. No, ono što je novost kod arhetipa ljubavnice upravo je produbljivanje ženskog lika i njihove same osobnosti. Ženski likovi preuzimaju odgovornost za svoja djela, odnosno nedjela. Ono čemu je osuđena žena – ljubavnica upravo je tragičan kraj. (Sablić Tomić, 2005: 57) Individualni tip žene, Helena Sablić Tomić, također navodi objašnjavajući ovaj tip žene kao žene koje samostalno odlučuju o svojoj egzistenciji, bez obzira na društvo i društvene norme. Takav je tip žene osviješten u svojoj seksualnosti i uživaju u njoj i nastoje se samorealizirati, bez obzira na kulturne i društvene norme. U ovakav tip žene mogu se ubrojiti i već obrađene: gospođa Bovary, Ana Karenjina i Laura G.

Danas u, može se reći, postfeminističkom vremenu, feministička scena funkcionira u aktivizmu. Popularne su teme nasilja, bilo u obitelji ili općenitog nasilja i samog položaja žene kao majke u obitelji, obrazovanja i njihova položaja na radnim mjestima. Ono što je poražavajuće, a i sama Andrea Zlatar Violić navodi: „feministička scena danas izvan je političkoga mainstreama, i u tom smislu slabo prisutna u medijskom prostoru.“ (Zlatar Violić, 2008: n.p.)

9. ZAKLJUČAK

Žene su se godinama, pa čak i stoljećima, borile za svoje mjesto ispod neba. Mnoge od njih su izgubile svoj integritet i dostojanstvo u toj borbi, a poneke, nažalost, i živote. Ono u čemu se može, ako se to želi, prepoznati tragove feminizma upravo su književna djela koja su iznosila svoje stavove i uz pomoć papira prenosile mnoge poruke u likovima fatalnih žena. Mnoga su djela, prije prvih ženskih prava, bila zbog toga i osuđivana.

Upravo jedno od najpoznatijih djela koje je zbog svoje šokantnosti, ali tvrde istine, koje je prošlo sudski proces je „Gospođa Bovary“. Ono što je feminističko u Gospođi Bovary je upravo sama Gospođa Bovary koja je živjela u preljubu. No, ono što se krije između redaka preljuba i samoubojstva jesu mnoge istine koje je Flaubert iznio u navedenom djelu. Ono čemu se Emma nije htjela pokoriti jest upravo jednoličan život uzorne majke i supruge. Emma je oduvijek znala da je njezina sudbina doživjeti nešto više, nešto jače i nešto dublje. Željela je putovati, okusiti sve čari života i toga se ne stidjeti. Ono što Flaubert navodi u djelu jest upravo da muškarci imaju više slobode u životu, od njih se čak i očekuje da odu i iskuse život, što ženama, naravno, nije bilo dozvoljeno. Ono što je također navedeno kao problem su Emmi izmiješani osjećaji strasti, erotike, pohlepe, ljubomore, zavisti, ogorčenosti, mržnje, tuge i jada. Od žena se oduvijek očekivalo da se pokore životu i svim nedaćama koje im sudbina donosi. Zadnji Emmi čin je upravo čin samoubojstva u znak protesta nesretnoj sudbini. Ono što se očekivalo od ovog romana upravo je to da Emmi netko drugi presudi ili da barem bude izopćena iz društva, kao što je u jedno vrijeme i sama Ana Karenjina prošla. No, Emma je bila lukavija, odlučila je svoj život završiti na način na koji je ona sama htjela.

Roman „Ana Karenjina“ jedan je od najpoznatijih i najpriznatijih književnih djela uopće. Iako kompleksan i složen, milijuni ljudi uživaju upravo u tom djelu. Djelo je mnogo puta ekranizirano i izvedeno u kazalištima. Lav Nikolajevič Tolstoj potrudio se predstaviti čitateljima rusko visoko društvo, u najobjektivnijem svjetlu. Pred čitatelje je postavio problem obiteljskih odnosa i novca, postavio je mnoga filozofska pitanja, no ne samo filozofska već i ekonomska, pravna, odnose između staleža, razliku između sela i velegradova. Tolstoj je dirnuo u mnoge tabu tebe toga doba. Sam čin samoubojstva bio je kukavički i protivni se vjerskim zakonima. No, također je stavio u fokus žensko pitanje. Može se reći da je njegov lik Ane Karenjine natjerao mnoge žene da razmisle o svojem položaju u društvu, no ne samo položaju jer Ana je dokazala da joj bivši, a vrlo cijenjeni položaj u visokom društvu nije donio potpunu sreću i mir. Ana je potakla mnoge žene da preispitaju prvenstveno svoje emocije koje

su njoj dale beskrajnu hrabrost i odlučnost, ali kolapsom njezinih misli i erupcijom emocija ona završava tragično. Tolstoj je u romanu, osim korištenja suprotnosti, otvorio i takozvano, žensko pitanje. Čitatelji su očekivali da će Ana odmah na početku djela postati tragičan lik i da će posustati u svojim ljubavnim činovima s Vronskim, pogotovo kada se za njihovu aferu saznalo u cijelom visokom društvu u kojemu se Ana kretala. Ana je kao lik građena postepeno. Prvo ju se predstavlja kao obiteljsku ženu koja uživa u društvu sina jedinca i muža s kojim nije previše bliska. Žensko pitanje otvorilo je mnoge polemike, ne samo u Rusiji, već i u cijeloj Europi jer je Tolstoj među prvima upotrijebio moćnost žene u svojim romanima. Ostavio ju je na životu, dakako, dok si ona sama nije presudila. Ana se razlikuje od ostalih ženskih likova u romanu. Ostale daju dojam tradicionalnih žena koje uživaju u položaju visokog društva, dok je Ana njihova čista suprotnost. Tolstoj se dosta fokusirao na Anine emocije koje kolabiraju na kraju romana. U njezinim mislima iščitavamo zbunjenost, samosažaljenje, tugu, ali i ljubomoru koja je jedna od jačih karika Aninog karaktera. Mnoge su žene ostale oduševljene Aninim karakterom i posebnom ženskom moći koju je imala. Nije joj se samo Vronski divio i ostale su žene u njoj prepoznale tu čudnovatu privlačnost k njezinom karakteru i liku. Njezin je lik natjerao žene da promisle na svoj položaj u društvu, ne samo u društvu, nego i u braku koji je za mnoge u to vrijeme, nažalost, bio patnja.

Laurinu fatalnost i ludilo može se pripisati njezinom teškom životu koji je, nažalost, kreirao takav tragičan lik. Ono što je Laura doživljavala, upravo su samo razočarenja. Prvo je živjela sretan život, ali bez utjecaja majke. No, osoba za koju je smatrala da je njezin otac ipak se trudio omogućiti Lauri pristojan život. Nakon smrti oca, Laura je u životu prepuštena sama sebi, u vrlo mladim godinama. Prvo ju je silovala osoba s kojom je proživjela jedan period svojega života, zatim bježi kod babe Hude koja ju šalje u grad u, kako ona sama kaže – dobar život. Laura nije doživjela taj dobar život. Dospjela je kod gospodina Mecene koji ju je isto tako iskorištavao. Laura je žrtva silovanja, iskorištavanja, ali i gorke sudbine za koju saznaje poslije ubojstva gospodina Mecene. U djelu je pristuna vrlo teška tema incesta i silovanja i to upravo na jednom liku. Taj lik u romanu doživljava ludilo i postaje harambaša, ubojica, lopov. Laurinu fatalnost i brutalnost može se shvatiti kao nimalo lak život, ali to nikako nije opravdanje za sva zlodjela koja je nanijela drugim ljudima.

Gledajući karakteristike odabranih predstavnica ruskoga, francuskoga, ali i hrvatskoga realizma, može se uvidjeti da tip književnog lika kojemu pripadaju uvelike odskače od tradicionalnoga poimanja žene u patrijarhalnom društvu toga vremena. Odabrane su predstavnice upravo ono čemu se tadašnji čitatelji nisu nadali. Pored podjele Krešimira

Nemeca, u odabranim likovima mogu se prepoznati i začetci feminističke ideje koja je ponajbolje ocrtana njihovim buntovnim osobnostima. Samo je razdoblje realizma razdoblje u kojem pisci, filozofi, ali i znanstvenici promišljaju o realnosti života, pokušavaju odgonetnuti društvenu svijest i fokusiraju se na psihološke crte naroda toga doba. Stoga, nije slučajnost da autori kreiraju nadasve odskočne likove toga vremena i stavljaju ih u vrlo nezgodne položaje u kojima, uz pomoć likova, izražavaju stavove o položaju žena toga vremena, no ne samo položaju žena već i o bitnosti braka, ispunjavanju istinske osobne sreće i čežnje za ljubavlju. Ženski su likovi kreirani tako da su u fokusu i njihova unutarnja stanja, misli i emocije, a to već naznačuje pojavu modernoga romana.

Ono što je realnost žena i u 21. stoljeću i dalje su borbe za osnovna ljudska prava. Mnogi dijelovi svijeta na žene i dalje gledaju kao na objekte stvorene samo zbog reprodukcije ljudske vrste i očuvanja obitelji. Ne priznaju im se pravo na školovanje, na zdravstveno osiguranje, na zaštitu, slobodu, pravo glasa, slobodu kretanja, slobodu izbora, čak i na život. No, ono što preostaje kao prostor slobode upravo je književnost, koja uči kako se treba suprotstaviti sustavu i boriti se za svoje mjesto, jer kako navodi Simone de Beauvoir: „Ženom se ne rađa, ženom se postaje.“

10. LITERATURA

Knjige:

1. Čale – Feldman, L. i Tomljenović, A (2012.) *Uvod u feminističku književnu kritiku*, Zagreb: Leykaminternational d.o.o.
2. Flaker, A. (1975.) *Povijest svjetske književnosti* (Novija ruska književnost), Zagreb: Mladost
3. Flaker, A. (1986.) *Ruska književnost*, Zagreb: SNL
4. Flaubert, N. (2017.) *Gospođa Bovary*, Zagreb: Školska knjiga
5. Kovačić, A. (2001.) *U registraturi*, Zagreb: Mosta
6. Nemeč, K. (1995.) *Povijest hrvatskog romana*, Zagreb: Znanje Zagreb
7. Sablić Tomić, H. (2005.) *Gola u snu: o ženskom književnom identitetu*, Zagreb: Znanje
8. Slaming I. (1999.) *Svjetska književnost zapadnoga kruga*, Zagreb: Školska knjiga
9. Solar, M (2003.) *Povijest svjetske književnosti*, Zagreb: Golden Marketing
10. Šafranek, I. (2004.) *Francuski realistički roman XIX. stoljeća*, Zagreb: Školska knjiga
11. Šicel, M (2005.) *Povijest hrvatske književnosti XIX. stoljeća - Knjiga II - Realizam*, Zagreb: Naklada ljevak
12. Tolstoj, L. (2004.) *Ana Karenjina I.*, Zagreb: Školska knjiga
13. Tolstoj, L. (2004.) *Ana Karenjina II.*, Zagreb: Školska knjiga

Zbornik radova:

1. Mihaljević, D. (2016.) *Feminizam – što je ostvario?*. Mostariensia : časopis za društvene i humanističke znanosti, Vol. 20 No. 1-2, str. 149-169
2. Nemeč, K. (2003.) *Slika žene u hrvatskoj književnosti 19. stoljeća*. Zbornik Zagrebačke slavističke škole. Zagreb, FF Press, str. 100-108.

Internetski izvori:

1. Biografija.org URL: <https://www.biografija.org/knjizevnost/lav-nikolajevic-tolstoj/> [pristup 21.9.2022.]
2. Britannica.com URL: <https://www.britannica.com/art/French-literature/Realism-in-the-novel> [pristup 15.9.2022.]
3. Enciklopedija.hr. URL: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=19203> [pristup 20.8.2022.]
4. Enciklopedija.hr. URL: <https://www.enciklopedija.hr/realizam> [pristup 1.8.2022.]
5. Hrvatski jezični portal URL: https://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=f19jXR1%25252F [pristup 10.8.2022.]

6. Zlatar Violić, A. (2008.) *Predfeminizam, feminizam i postfeminizam u hrvatskoj književnosti*: Zagrebačka slavistička škola URL:
<https://www.hrvatskiplus.org/article.php?id=54&naslov=predfeminizam-feminizam-i-postfeminizam-u-hrvatskoj-knjizevnosti> [pristup 19.9.2022.]